

AFRİKA'DA İŞ BİRLİĞİ VE REKABET TÜRKİYE VE ÇİN

DENİZ İSTİKBAL

AFRİKA'DA İŞ BİRLİĞİ VE REKABET TÜRKİYE VE ÇİN

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 172
I. Baskı: 2020
ISBN: 978-625-7040-83-9

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY
Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Bruxelles BELGIQUE
Tel: +3226520486

AFRİKA'DA İŞ BİRLİĞİ VE REKABET TÜRKİYE VE ÇİN

Deniz İstikbal

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 7

GİRİŞ | 9

BÜYÜK GÜÇ REKABETİ: BATI, DOĞU VE AFRİKA | 11

AFRİKA'DA TÜRKİYE:

DIŞ TİCARET, DIŞ YARDIM, YATIRIM VE İSTİKRAR | 17

AFRİKA'DA ÇİN:

YATIRIM, KALKINMA YARDIMLARI VE İŞ BİRLİĞİ | 25

KORONAVİRÜS SONRASI AFRİKA'DA

ÇİN ALGISI VE TÜRKİYE | 35

AFRİKA'DA REKABET VE İŞ BİRLİĞİ: HİLAL VE EJDER | 39

SONUÇ VE ÖNERİLER | 45

EK | 51

TAKDİM

Geçmişin acı tecrübeleriyle hafızalara kazınan Afrika bugün dünya sahnesinde kendisi için farklı bir rol arayışı içerisinde. Sahip olduğu jeopolitik konumu ile stratejik ticaret geçiş güzergahlarında yer alışı, zengin enerji ve yer altı kaynakları, tarım potansiyeli, büyüyen ve gelişen pazarıyla küresel aktörlerin çekim ve güç merkezidir. Afrika'nın sahip olduğu bu potansiyel, onu küresel siyaset ve ekonomi sahnesinde büyük güçler nezdinde rekabet sahasına dönüştürmektedir. Bu aktörler arasında ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya ön plana çıkmaktadır. Türkiye ve Çin de Afrika'nın gelişme hikayesine dahil olan iki yükselen güç olarak dikkat çekmektedir. Türkiye ve Çin'in kıtaya dair bir sömürgeci geçmişe sahip olmamaları onları diğer güçlerden ayırtmakta ve bu sayede Afrika ülkeleriyle kurdukları ilişki de imajlarına olumlu katkı sunmaktadır.

Türkiye ve Çin'in ortaya koydukları Afrika yaklaşımı benzerlikleri ve farklılıkları ile önümüzdeki yıllarda kıtanın gelişiminde diğer aktörlere kıyasla daha büyük katkılar sunabilir. Ekonomi anlayışları, dış politika yaklaşımları ve tarihsel kodları ile Avrupalı sömürgeci güçlerden ayrılan Türkiye ve Çin, Afrika'nın gelecek yüzyılına iz bırakabilecek ülkelerdir. Öte taraftan Afrika'nın en büyük stratejik partneri olma yolunda hızla ilerleyen Çin'in Afrika ile kurduğu ekonomik ilişki bir bağımlılık ilişkisi olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Çin'in bölgeye yaptığı yatırımların sürdürülebilir kalkınma açısından Afrika ülkelerine uzun vadedi olarak ne denli katkı sağlayabileceğine yönelik olarak bazı soru işaretleri de oluşmaktadır. Ancak Türkiye Afrika'ya sadece ekonomik çıkar eksenli değil siyasi,

kültürel ve insani açıdan da yaklaşmakta ve ilişkilerini bu düzlemde yürütmeye çalışmaktadır. Diğer ülkeler, Afrika Kıtası ile düşük maliyet, ucuz iş gücü, zengin tarım, enerji ve yeraltı kaynakları çerçevesinde ilişki kurarken Türkiye, iki tarafın da kazançlı çıkacağı bir ilişki ağı oluşturma amacı taşımaktadır.

SETA bu iki yükselen gücün son yıllarda Afrika'ya yönelik artan girişimleri ve yatırımlarını elinizdeki bu raporda farklı açılardan değerlendirmeyi amaçlamıştır. *Afrika'da İş Birliği ve Rekabet: Türkiye ve Çin* adlı raporumuzun ilk bölümünde Afrika'daki diğer aktörlerin konumu, ikinci bölümde Türkiye ve Çin'in kıtaya yaklaşımları, üçüncü bölümde yeni aktörler arasındaki rekabet ve iş birliği alanları ve koronavirüsün kıtaya etkisi ele alınmaktadır. Sonuç kısmında ise Türkiye ve Çin'in Afrika'da var olan politik yaklaşımları ekonomi politik bir perspektifle analiz edilmektedir. Raporun Afrika üzerine yapılan çalışmalara katkı sunmasını ve ilgili taraflara yeni bir bakış açısı kazandırmasını umut ediyoruz.

Prof. Dr. Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

GİRİŞ

Avrupalı ülkeler tarafından “paylaşılan” ve sömürgeleştirilen Afrika ülkeleri ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren –en azından kağıt üzerinde– bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bağımsızlıkların elde edilmesinin ardından birçok ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunla karşılaşan Afrika ülkeleri bu problemlerin çözümünde günümüze kadar ciddi bir başarı elde edememişlerdir. Bu başarısızlığın arkasında birçok neden yatmakla birlikte yaşanan askeri darbeler ve uzun süren siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklar ülkelerin kalkınmasına engel teşkil etmiştir. Batılı ülkelerin bağımsızlık sonrası Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerinde benimstedikleri post-kolonyalist ve üstten bakan dayatmacı tavır ikili ilişkilerde bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Uluslararası finans kuruluşlarının kredi, yardım ve hibelerine rağmen yoksulluktan kurtulamayan birçok Afrika ülkesi iç savaşların veya farklı etnisiteler arasındaki güç mücadelesinin pençesinden kurtulamamıştır. 422 milyon kişinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı, 600 milyondan fazla insanın elektriğe ulaşımının olmadığı, 783 milyon Afrikalının temiz suya erişiminin sınırlı olduğu kıta temel gıda ürünlerinde yardıma muhtaçtır.¹ Bu problemlerin çözümünde yıllık 130-170 milyar dolarlık altyapı yatırımına ihtiyaç duyan Afrika ülkeleri iç istikrarsızlıkların oluşturduğu ortam nedeniyle gerekli düzeyde yatırım çekememektedir.² Ancak Çin başta olmak üzere birçok gelişmekte olan ülke Afrika ülkelerine yüksek miktarlarda yatırım yapmakta ve dış ticaret partnerlerini kıta genelinde çeşitlendirmek istemektedir.

1 Buradaki istatistikler Birleşmiş Milletlerin farklı verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

2 “Foreign Direct Investment to Africa Defies Global Slump, Rises 11%”, UNTAD, 12 Haziran 2019, <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2109>, (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2020).

Çin'in küresel güç boşluğundan yararlanarak uluslararası arenada elde etmeye çalıştığı ekonomik güce katkı sağlayan Afrika yatırımları kıta genelinde ülkelerin kalkınmasına katkı sunmaktadır. Taraflar açısından yatırımlar farklı anlamlar içermekle birlikte Afrika için yeni finansman kaynağı, Çin perspektifinden ucuz iş gücü ve yeraltı kaynaklarına işaret etmektedir. Türkiye'nin kıta genelinde yatırım hedefleri arasında ekonomik fırsatları değerlendirme, ülkelerin kalkınmasına destek sağlama, dış ticareti ve ikili ilişkileri geliştirme gibi etmenler bulunmaktadır. Çin 2005-2019 sürecinde Afrika ülkelerine toplamda 370 milyar dolar yatırım yapmıştır.³ Aynı dönemde Türkiye'nin gerçekleştirdiği 7 milyar dolarlık yatırım ise Türkiye'nin doğrudan yatırımları içerisinde yüzde 15'lik paya sahiptir. Aynı oran Çin için yüzde 18,5 civarındadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoğun bir şekilde bulunduğu Afrika ihtiyaç duyduğu yatırımları yerel kaynaklardan karşılayamamakta ve yüksek miktarda dış yatırım, kredi ve hibeye ihtiyaç duymaktadır. İktidarda bulunan hükümetlerin ekonomik yolsuzluk sicilleri, insan kaynaklarının yeteri kadar gelişmemiş olması ve Batılı ülkelerin negatif yaklaşımları farklı ülkelerin Afrika'ya yatırım yapmasına engel oluşturmuştur. Batılı ülkelerin inşa ettikleri statükocu yapıların uluslararası finans kuruluşları aracılığıyla desteklenmesi ekonomik ve siyasi bağımlılığı artırarak Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarına zarar vermektedir. Türkiye ve Çin gibi ülkeler ise siyasi bağımlılık ilişkilerinden ziyade ekonomik kalkınma gibi daha kabul edilebilir bir hedef doğrultusunda yatırımlar gerçekleştirmektedir. Bütün tarafların kazançlı çıktığı, Çin ve Türkiye'nin Afrika yaklaşımı kıtanın geleceği açısından önemlidir.

Afrika'nın 21. yüzyılda ihtiyaç duyduğu ekonomik kalkınma dış ülkelerden gelecek yatırımlarla doğrudan bağlantılıdır. Ancak Batılı ülkelerin tek tarafın kazançlı çıktığı bir ilişkiyi tercih etmesi diğer aktörlerin kıtada ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye ve Çin, Afrika'nın gelişmesine daha fazla katkı sunabilecek ülkelerdir. Ayrıca iki aktörün ekonomik kalkınma girişimleri Afrika ülkeleri için alternatiflerin olduğuna işaret eder. Raporda bu nedenle Türkiye ve Çin'in Afrika politikası ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Türkiye ve Çin'in Afrika'daki ekonomik, siyasi ve toplumsal ilişkilerini ekonomi politik bir perspektifle analiz eden bu çalışma Çin ve Türkiye'nin Afrika'daki rekabetine ve olası iş birliği imkanlarına odaklanmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında Afrika'nın dünya siyasetindeki konumu; ikinci kısımda Türkiye ve Çin'in Afrika'daki yatırımları, dış ticareti ve kalkınma yardımlarının mevcut durumu; üçüncü kısımda ise Türkiye ve Çin'in Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri karşılaştırılmalı bir şekilde analiz edilmektedir.

³ "China Global Investment Tracker", AEI, <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker>, (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2020).

BÜYÜK GÜÇ REKABETİ: BATI, DOĞU VE AFRİKA

Sömürgeci geçmişin iç savaş ve terörizm yükünün yanı sıra yolsuzluk, eğitimsizlik, kötü sağlık koşulları, coğrafi kısıtlar, sınır anlaşmazlıkları, uluslararası yardımlara olan bağımlılık ve adaletsiz ticari ilişkiler Afrika ülkelerinin kalkınmasının önündeki temel engellerdir. 16. yüzyılla birlikte kıyı bölgelerinde deniz üstleri edinen Batılı sömürgeci güçler 19. yüzyılın son çeyreğinde Afrika'yı neredeyse bir bütün olarak kendi aralarında paylaşmıştır. Bu paylaşım sonucu sömürgeci güçler için ucuz iş gücü ve ham madde merkezi konumuna gelen Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını elde etmelerinin ardından yine tek tarafın yararına olacak şekilde bir ticari ilişkiye maruz kalmışlardır.⁴ Bağımsızlık sonrası merkezi devletlerin darbeler ve iç siyasi çekişmelerle zayıflaması ekonomik olarak atılması gereken adımların gecikmesini beraberinde getirmiştir. Bağımsızlığın ardından iktidara gelen siyasi elitlerin sömürgeci güçlerle yakın ilişki içinde olması ise yapılan ekonomik ve siyasi bağımsızlık girişimlerinin gerekli düzeyde başarıya ulaşmasını engellemiştir.⁵ İktidarda bulunan hükümetlerin elde ettikleri uluslararası kredileri verimli kullanamaması gelecek nesillerin borç ve faiz yükü altında ezilmesine sebep olmuştur. Alınan kalkınma kredilerinde geri ödemelerin zorlaşması ve yatırımların gerekli düzeyde sağlanamaması zengin doğal kaynaklara rağmen Afrika ülkelerinin dün-

4 Walter Rodney, *How Europe Underdeveloped Africa*, (Verso Yayınları, New York: 2018), s. 169-171; Kajuju Murori, "7 Top Reasons Why Africa is Still Poor", *Africana Exponent*, 17 Ocak 2016.

5 Sambit Bhattacharyya, "Root Causes of African Underdevelopment", *Journal of African Economies*, Cilt: 18, Sayı: 5, (2009), s. 747-752; Chigozie Obioma, "Africa Has Been Failed by Westernisation. It Must Cast Off Its Subsistence", *The Guardian*, 12 Kasım 2017.

yanın en yoksul toplumlarını içinde barındırmasını beraberinde getirmiştir. Bir kısır döngü şeklinde sürekli tekrarlanan bu durum Afrika ülkelerinin ham madde ve tarım ürünleri ihraç ederken işlenmiş mamul malları ithal ettiği, karşılıklı bağımlılıktan ziyade tek tarafın karlı çıktığı ekonomik bir ilişkiye neden olmuştur.⁶

“Beyaz adamın yükü”nü son altı yüz yıldır taşıyan Afrika tarihte birçok defa olduğu gibi günümüzde de küresel oyuncuların doğal kaynaklar, yeni pazar arayışı ve siyasi nüfuz için mücadeleye giriştiği bir bölge haline gelmiştir. Kıtanın sömürgeleştirildiği ilk dönemlerde Afrikalılar ucuz iş gücü için kıta dışına taşınırken sanayi devrimi sonrası bölgenin doğal kaynakları Batılı ülkelere aktarılmıştır. Atlantik köle ticaretinin başlamasının ardından Afrikalı iş gücünün Kuzey Amerika'ya transferi küresel sermaye gruplarının tercih ettiği maliyet azaltıcı önemlerinden biri konumuna gelmiştir. Ekonomik kaynakların kurulan ticari ağlar sayesinde sanayileşen Batılı ülkelere aktarılması ihtiyaç duyulan ucuz maliyetleri temin etmiştir. Avrupalı büyük güçlerin siyasi ve ekonomik olarak kurdukları sömürü düzeninin getirdiği çarpık insani ilişkiler ise Afrikalıları ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürmüştür. Siyasi kurumları inşa eden, kültürel ilişkileri empoze eden, ticari ağlar üzerinde kontrolü bulunan, yaşam tarzını medeni ilerleme olarak sunan ve yerel tarihsel kökleri inkarı teşvik eden Batılı sömürgeci güçler kıtanın geçmişinde ve geleceğinde söz sahibi haline gelmiştir. Son iki yüzyıl boyunca siyasi, ekonomik ve toplumsal bağımsızlık için mücadele eden Afrika ülkeleri günümüzde bağımlılık ilişkilerinin getirmiş olduğu tarihsel yüklerin altında kalkınmaya çalışmaktadır.⁷

21. yüzyılda küresel güçlerin rekabet alanlarından biri konumuna gelen Afrika değişen dünya düzeninin önemli kırılmalarına şahitlik etmektedir. BRICS⁸ ve MIKTA⁹ ülkelerinin ekonomik olarak yükselişlerini sürdürmesi yeni alternatiflerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Çin, Brezilya, Güney Kore ve Türkiye gibi devlet merkezli kalkınma modelleri ile belirli düzeyde mesafe kat etmiş ülkeler kurdukları ekonomik ilişkilerle diğer ülkelerin de ekonomik olarak gelişmesine katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Batılı siyasi, ekonomik ve finansal kuruluşlar yükselmekte olan ekonomik güçlerle birlikte etkilerini eski dönemlere kıyasla kaybetmeye başlamıştır. Batılı

6 Kingsley Chiedu Moghalu, “Why Has Africa Fallen Behind the Rest of the World's Economies”, *The Guardian*, 4 Ağustos 2014.

7 Sadık Ünay, “Afrika'da Küresel Rekabet Kızıışıyor”, Anadolu Ajansı, 12 Şubat 2020.

8 Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın üye olduğu iş birliği platformu.

9 Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya arasında gayri resmi bir istişare ve eşgüdüm platformu kurulmasına yönelik olarak hayata geçirilen platform (Kıtalararası Ekonomik İşbirliği).

güçler tarafından kurulan ve ülkelerin kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla işlevsel hale getirilen Dünya Bankası ve kriz döneminde kredi finansmanı için dizayn edilen IMF'nin katkıları imajlarının bozulması ile birlikte zayıflamıştır. IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların finansman sağladıkları önemli bölgelerden biri olan Afrika yoksulluk, yolsuzluk, istikrarsızlık ve iç karışıklıklarla mücadele etmektedir. Soğuk Savaş döneminde askeri darbeler sonucu başa gelen diktatörlerin yönetimi altında kalkınmaya çalışan birçok Afrika ülkesi günümüzde iç siyasi krizlerle birlikte ekonomik kalkınmayı kredi, hibe ve yardımlar ile sağlamaya çalışmaktadır.¹⁰ Ancak alınan kredi, yardım ve hibeler Afrika ülkelerinin kalkınmasını sağlamamaktadır.¹¹

Afrika'da yeterli düzeyde başarılı olamayan ekonomik kalkınma girişimleri dış ülkelerden sağlanan finansman imkanları ile işlevsel hale getirilmek istenmektedir. Fakat ekonomik kalkınmada istenilen başarı yakalanamamıştır. Çin ve Türkiye gibi birçok ülke Afrika Kıtası'na yatırım yaparken kredi, yardım ve hibe gibi faaliyetleri tercih etmektedir. Türkiye ve Çin Batılı ülkelerle kıyaslandığında Afrika ülkeleri ile kurdukları ekonomik ilişkileri kazan kazan anlayışına daha fazla vurgu yaparak şekillendirmeye çalışmaktadır.¹² Türkiye ve Çin'in Afrika'daki yatırımları ve iş birlikleri artarken gelişmiş ülkeler bölgedeki kendi etki alanlarının daraldıklarını hissederek bu gelişmelerden rahatsızlık duymaktadırlar.¹³ Fransa'nın Batı Afrika ülkelerindeki konumu ve İngiltere'nin Sahra altı Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri Çin ve Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerini etkileyebilecek konumdadır. Örneğin Fransa, Hollanda ve İngiltere Afrika'nın en büyük doğrudan yatırımcıdır. Bu durum Çin, Hindistan ve Türkiye gibi ülkelerin kıta genelinde faaliyetlerini artırması ile Batılı ülkeleri rahatsız edecek potansiyele sahiptir.¹⁴ Ayrıca Nijerya ve Nijer merkezli olarak ortaya çıkan Boko

10 Alois Mlambo, "African Economic History and Historiography", Oxford Research Encyclopedia of African History, Ağustos 2018.

11 Moghalu, "Why has Africa Fallen Behind the Rest of the World's Economies"; Timothy Kalyegira, "Why Africa is Undeveloped", *Daily Monitor*, 14 Mayıs 2017.

12 Kazan kazan anlayışı, tarafların her birinin yapılan iş birliğinden eşit olarak fayda sağladığı durumu ifade etmektedir.

13 Batılı ülkeler Çin'in Afrika yatırımlarının bölgeyi siyasi ve ekonomik olarak Pekin'e bağımlı hale getirdiğini, Türkiye'nin ise askeri, siyasi, diplomatik ve ekonomik faaliyetler ile kıta genelinde istikrarsızlık oluşturduğunu vurgulamaktadır. Çin'in daha çok ekonomik yatırımlar sonrası kazandığı siyasi ve yumuşak güçten rahatsız olan Batılı ülkeler, bölgede artan Pekin merkezli eksenden rahatsızlık duymaktadır. Türkiye'nin sunduğu ikili ilişki modelinin kıta geneline yayılması, Batılı ülkelerin tarihsel kökenlere dayanan bağımlılık ilişkilerine tehdit oluşturmaktadır.

14 *World Investment Report 2020*, (UNCTAD Rapor, New York: 2020), s. 28; 2018'de Hollanda, Fransa ve İngiltere Afrika'ya en fazla yatırım yapan ülkeler olarak ön plana çıkmıştır. Çin, 46 milyar dolarlık yatırım ile beşinci sırada gelmektedir.

Haram bölgedeki terör saldırılarını artırırken Fransa bölgeye asker göndermiş İngiltere ise bölge ülkelerine desteklerini açıklamıştır. Bu kaotik durum Batılı ülkelerin kıta ülkelerine örtük ve açıktan çeşitli müdahale risklerini beraberinde getirirken Türkiye ve Çin'in bölge ülkeleri ile iş birliği imkanlarını kısıtlamaktadır. Ancak Çin ve Türkiye Afrika ülkelerinin kalkınmalarına katkı sağlarken tarihsel tecrübelerini de geliştirmekte olan Afrika ülkelerine ikili çıkarları temel olarak aktarmaktadır.¹⁵

Batılı ülkelerin daha çok doğal kaynakların ithal edilmesi şeklinde ilişki geliştirdiği Afrika ülkeleri aynı zamanda finansal olarak Batılı ülkelere bağımlı bir konumdadır. Örneğin on dört Batı Afrika ülkesinin kullandığı para birimi olan CFA Franc¹⁶ Fransız Merkez Bankası tarafından basılmakta ve kontrol edilmektedir.¹⁷ Bu durum para politikasının bağımsızlığını zedelerken Afrika ülkelerinin kendi ekonomik karar alma girişimlerine engel oluşturmaktadır.

Geçmişte Avrupalı, süper ve yükselen güçlerin rekabet sahası haline gelen Afrika coğrafyası gelecekte de önemli ekonomik potansiyele sahip olacaktır.¹⁸ Potansiyelin böylesine arttığı bir bölgede ekonomik fırsatların farklı ülkeler tarafından fark edilmesi ise kaçınılmazdır. 2010-2016 arasında Afrika ülkelerinde üç yüz yirmi yeni elçiliğin açılması ekonomik ve siyasi potansiyelin dikkate alındığının önemli bir göstergesidir. Afrika'da yirmi altı elçilik ile Türkiye birinci, on sekiz elçilik ile Hindistan ikinci en fazla diplomatik temsilcilik açan ülkelerdir.¹⁹ ABD ve Fransa'nın terörle mücadele için bölgede askeri olarak bulunması, Çin'in Sahra altı Afrika ülkelerinin en büyük silah tedarikçisi olması, 2014'ten itibaren Rusya'nın Afrika ülkeleri ile on dokuz askeri iş birliği anlaşması imzalaması ve Arap ülkelerinin Afrika boynuzunda askeri üsler inşa etmesi Afrika'nın gelecek yüzyılda öneminin artacağına işarettir.²⁰

15 Akihiro Sano, "Turkey Jockey with China for Influence in Africa", *Nikkei Asian Review*, 12 Mayıs 2018; David Pilling, "The Scramble for Business in Africa", *Financial Times*, 24 Eylül 2018.

16 1945'te Fransız Merkez Bankasına bağlı olarak çıkarılan ve günümüzde on dört Afrika ülkesi tarafından kullanılan para birimi. Kullanan ülkeler arasında Kamerun, Merkez Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Ekvator Ginesi, Gabon, Benin, Burkina Faso, Gine, Fildişi Sahili, Nijer, Senegal, Mali ve Togo bulunmaktadır.

17 "History of the CFA Franc", Central Bank of West African States, <https://www.bceao.int/en/content/history-cfa-franc>, (Erişim tarihi: 18 Haziran 2019); "Does French-Backed CFA Franc Keep Some African Countries Poor?", *The East African*, 25 Ocak 2019.

18 2025'te Afrika Kıtası'nın toplam nüfusu Çin'i geçerek 1,5 milyara yakın bir sayıya ulaşacaktır.

19 2009'da Türkiye'nin Afrika Kıtası'ndaki toplam elçilik sayısı on iki iken 2019'da bu sayı kırk ikiye ulaşmıştır. Hedef elçilik sayısının elliye ulaştırılmasıdır. Bkz. "The New Scramble for Africa: This Time, The Winners Could Be Africans Themselves", *The Economist*, 7 Mart 2019.

20 Nkwazi Mhango, *Africa's Dependency Syndrome*, (Langa Research & Publishing CIG, Mankon: 2017), s. 199-201; "The New Scramble for Africa: This Time, The Winners Could Be Africans Themselves".

TABLO 1. DÜNYA VE AFRIKA KITASI (2017)

	Dünya	Afrika	Pay (Yüzde)
Nüfus (Milyar Kişi)	7,550	1,256	16,6
GSYH (Trilyon Dolar)*	80,935	2,191	2,70
SAGP (Trilyon Dolar)**	128,756	6,403	4,97
Dış Ticaret	40,082	0,940	2,34
DYY Stoku***	31,524	0,866	2,74
Ekonomik Büyüme (Yüzde)	3,15	3,00	-

Kaynak: Dünya Bankası, UNCTAD ve WITS

* Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH)

** Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP)

*** Doğrudan Yabancı Yatırım Stoku (DYY)

Tablo 1’de Afrika Kıtası’nın nüfus, GSYH, SAGP,²¹ dış ticaret, DYY stoku ve ekonomik büyüme gibi alanlarda dünya üzerindeki konumu karşılaştırılmalı şekilde görülmektedir. Dünya ekonomisinin satın alma gücü bakımından yaklaşık yüzde 5’ini oluşturan Afrika Kıtası’nın 2020’de toplam 1,4 trilyon dolarlık tüketim harcamasına erişeceği hesaplanmaktadır. Dünya enerji kaynaklarının önemli bir kısmının bulunduğu Afrika Kıtası aynı zamanda stratejik ticaret yollarının kesişim noktalarından biridir.²² 2017 itibarıyla Tablo 1’deki kategoriler dikkate alındığında dünyanın ekonomik büyüklük olarak küçük bir bölümünü oluşturan Afrika’nın gelecek yıllarda ekonomik potansiyel taşıdığı açıktır. Yapılan araştırmalar bölgenin kalkınma potansiyeline işaret etmektedir. Örneğin 2030’da 5,01 trilyon dolarlık ekonomik büyüklüğe erişecek olan Afrika 2060’ta 15,73 trilyon dolarlık hacme ulaşacaktır.²³ Türkiye ve Çin’in bu ekonomik potansiyelden yararlanması ise tarafların her birine yarar sağlayacaktır.

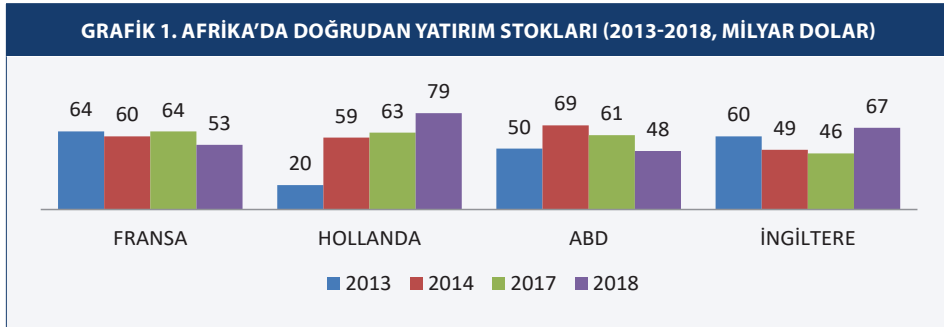
Ulusal pazarların ekonomik olarak birbirine entegrasyonunun tam olarak sağlanamadığı Afrika teknoloji gerektirmeyen ürünleri ihraç ederken teknoloji ve sermaye yoğun mal gruplarını ithal etmektedir. Afrika’nın doğal kaynakları için mücadele eden güçler petrol, doğal gaz, altın, elmas ve uranyum gibi stratejik ürünlerin transferi ile ilgilenmektedir. Deniz, kara ve demir yollarının kontrolünü de içeren mevcut Afrika mücadelesi kritik yatırımların kıtaya yönelmesine sebep olmuştur. İmtiyaz elde etmek için zayıf merkezi hükümetler ile ilişki kuran küresel güçler ve sermaye grupları ucuz maliyetlerden olabildiğince yararlanma

21 Ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldıran para birimi dönüştürme oranıdır.

22 Bu hesaplama Londra merkezli bir düşünce kuruluşu olan Future Agenda tarafından yapılmıştır. “Africa Growth”, Future Agenda, <https://www.futureagenda.org/insight/africa-growth>, (Erişim tarihi: 18 Haziran 2019).

23 Buradaki veriler African Development Bank’tan alınmıştır.

peşindedir. Bakir toprakların, doğal kaynakların ve iç karışıklıkların merkezinde yer alan kıta 21. yüzyılda gelişmiş ve gelişmekte olan birçok gücün siyasi çekişmesine sahne olmaktadır.²⁴ Çin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ise Afrika ülkeleriyle ilişki kurarken daha dengeli, karşılıklı çıkarı önceleyen bir politikayı benimsemektedir. Bu açıdan iki ülke de Afrika'da birçok avantaj elde etmekte ve ikili ilişkileri daha eşitlikçi bir seviyeye taşımaktadır. Ancak Çin ile Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımlarında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Kaynak: UNCTADSTAT

Afrika'nın sahip olduğu ekonomik potansiyele bağlı olarak birçok ülke bölgeye yatırım yapmıştır. En fazla doğrudan yatırım yapan ülkeler yukarıda değinildiği gibi Fransa, Hollanda, ABD, İngiltere ve Çin'dir. Yıllara göre farklılık gösteren sıralama günümüze doğru Çin lehine olacak şekilde gelişim göstermiştir. Ancak kıtanın sahip olduğu doğrudan yatırım stoku içinde 248 milyar dolar ile yüzde 40 paya sahip olan Fransa, Hollanda, ABD ve İngiltere bölgenin dış ticaretinde etkili aktörlerdir (Grafik 1). Afrika'nın sahip olduğu 610 milyar doların üzerindeki yatırım stoku bölgenin potansiyelini tam olarak yansıtmamaktadır.²⁵ Örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyeti dünya üzerinde en büyük doğal kaynak zenginliğine sahip olan ülkedir. 24 trilyon dolarlık rezervin ülkenin toprakları altında yer aldığı düşünülmektedir.²⁶ Batılı ülkelerin dış ticaret, yatırım ve kültür olarak güçlü bir konumda yer aldığı kıtada yeni ve güçlü aktörlere ihtiyaç vardır. Bu aktörler arasında Türkiye ve Çin kıtanın ekonomik kalkınmasına daha fazla katkı sunabilecek ülkelerin başında gelmektedir.

²⁴ Ünay, "Afrika'da Küresel Rekabet Kızışıyor".

²⁵ "Foreign Direct Investment Stock", UNCTAD, <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>, (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2020); "Investment Flows in Africa Set to Drop in 2020", UNCTAD, <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2400>, (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2020); "Foreign Direct Investment to Africa Defies Global Slump, Rises 11%".

²⁶ "Democratic Republic of the Congo: Economy", Global Business Knowledge, <https://globaleledge.msu.edu/countries/democratic-republic-of-the-congo/economy>, (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2020).

AFRİKA'DA TÜRKİYE: DIŞ TİCARET, DIŞ YARDIM, YATIRIM VE İSTİKRAR

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının buluştuğu bir konumda bulunan Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra genel itibarıyla Batı eksenli bir dış politika stratejisi izlemiştir. Batı kökenli bir bakış açısı ile çevre coğrafyaları okuyan Türkiye 2000'lerin başına kadar mevcut perspektifle Afrika'da politika geliştirmiştir. Bu yaklaşım 2000'lerin başından itibaren değişmeye başlamış ve Türkiye kendine özgü bir perspektifle Afrika ülkelerine yaklaşmıştır. Bu değişim siyasi ve kültürel mirasın stratejik bir politikada birleşmesini sağlamıştır. Mevcut stratejik politikanın bir yansıması olarak Türkiye'nin elçilikler aracılığıyla kurduğu diplomatik ilişkiler ağı ekonomik ve siyasi alanın gelişmesini sağlamıştır. Gelişen ekonomik ilişkiler Türkiye yatırımlarının Afrika'ya doğru kaymasını sağlarken dış ticaret de gelişim göstermiştir. Gerekli fiziki altyapıya sahip olmayan Afrika ülkeleri için Türkiye'nin bölgeye yaptığı yatırım ve yardımlar Batılı ülkelerin aksine iki tarafın da çıkarına hizmet etme eğilimindedir. Türkiye bu açıdan sömürgeci geçmişe sahip Batılı ülkelere farklılaşmaktadır. Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca kontrol ettiği bazı toprakların bulunduğu Afrika Kıtası özellikle

Somali örneğinde olduğu gibi gerekli açılardan yaklaşıldığında gelişimin mümkün olduğuna işaretir.²⁷

“İstikrar ve barışın sağlanması, bölge ülkelerinin kalkınmasına katkı sunulması, insani yardım, yeniden yapılanma, güvenlik, kamu diplomasisi ve arabuluculuk alanlarında karşılıksız yardım, bölge kaynaklarının Afrikalı toplumların yararına kullanılması, ikili ilişkilerin eşit ortaklık ve karşılıklı fayda temelinde geliştirilmesi” üzerine inşa edilen Türkiye'nin Afrika politikası stratejik, uzun vadedi ve karşılıklı gelişime odaklanmaktadır.²⁸ Afrika Kıtası'nda bulunan elli dört ülkenin yirmi sekizi İslam İşbirliği Teşkilatı üyesidir.²⁹ Türkiye ile dini, kültürel ve sosyal olarak birçok ortak noktanın oluşumuna imkan veren bu durum Afrika ülkeleriyle iyi ilişkilerin tesisine zemin hazırlamıştır. Sömürgeci geçmişi, kölelikle mücadele tarihi, yoksulluğun sürekli yapısı ve altyapı yatırımlarına ihtiyaç duymasıyla Afrika ülkeleri günümüzde Türkiye için yeni fırsatlar sunmaktadır. Sudan Dışişleri Bakan Vekili Bedrettin Abdullah Türkiye'nin Afrika açısından ne anlama geldiğini şu çarpıcı sözlerle özetlemiştir:

Türkiye, Avrupa ile Avrupalıydı, Türk ülkelerle Türktü, oysa Afrika için Müslüman ülke, ekonomik kalkınmaya yardımcı olan ileri ve gelişmiş İslam yolunu seçti. Elbette, politik ve ekonomik modernleşmeyi başarıyla hayata geçiren ve Ortadoğu'da az sayıda demokratik toplumlardan birini inşa eden Türkiye'nin deneyimi, oldukça cazibeli görünüyor. Afrikalıların Türk liderlerinin ziyaretlerine çok olumlu tepkisi de bunu gösteriyor.

Bu fırsat ve sorumlulukların farkında olan Türkiye son on beş yılda otuz dokuz Afrika ülkesiyle ticari ve ekonomik iş birliği, yirmi iki ülkeyle yatırımların korunması, on bir ülkeyle de çifte vergilendirilmenin kaldırılması ile ilgili anlaşma imzalamıştır.³⁰ Bu antlaşmalar Türkiye-Afrika arasındaki ilişkilerin geliştiğinin önemli göstergeleri arasında yer almaktadır.

Türkiye-Afrika arasındaki ekonomik ilişkilerin son on sekiz yıllık değişiminin görülmesi açısından Tablo 2'de bulunan bilgiler önemlidir. Tablo ayrıntılı olarak incelendiğinde Türkiye'nin Afrika ülkelerine olan ihracatında teknoloji yoğun sektörlerin öne çıktığı görülmektedir. Özellikle teknoloji ve imalat sanayi ürünlerinde sağlanan ihracat artışı Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ticari iliş-

27 Mustafa Efe, “Türkiye'nin Afrika'ya Dönüşü”, Anadolu Ajansı, 6 Mart 2018.

28 Efe, “Türkiye'nin Afrika'ya Dönüşü”.

29 “Member States”, Organization of Islamic Cooperation, <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>, (Erişim tarihi: 15 Haziran 2019).

30 Tatiana Şuvalova, “Afrikada Türk Şirketleri, 55 Milyar Dolarlık 1150 Proje Gerçekleştirdi”, Sputnik Türkiye, 26 Şubat 2019.

kilerinde kritik bir işleve sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu teknolojik birikimin Afrika ülkelerine aktarılmasında imalat sanayi önemli bir konuma sahiptir. Afrika ülkeleri bu anlamda Türkiye'nin tecrübelerinden yararlanabilir. Türkiye'nin Afrika ülkelerinden ithal ettiği ürün gruplarına bakıldığında 2000'de daha çok mineral yakıt gibi malların ön plana çıktığı ancak 2018'de ithal mal gruplarında çeşitlilik sağlandığı görülmektedir. Afrika ülkelerinin doğal kaynağa dayalı dış ticaret profilinin Türkiye ile olan ticari ilişkilerde de görülmesi Afrika ülkelerinin ekonomik gelişme yönünde sahip oldukları dezavantajlara işaret etmektedir. Bu durum Türkiye'nin gerek imalat sanayiinde gerekse hizmetler sektöründeki deneyimini Afrika'ya aktarabilecek potansiyel projeleri hayata geçirmesinin kıtanın ekonomik gelişimi açısından ne derece kritik olduğunu gözler önüne sermektedir. Türkiye diğer ülkelerin aksine Afrika'yı sadece bir pazar olarak görmekten ziyade kaynakların ve deneyimlerin ortak kullanılabilmesiyle yatırımlarla bu işi bir kazan kazan oyununa dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Tarafların kazan kazan anlayışı ile ilişki kurması teknoloji transferi, insan kaynaklarının eğitilmesine yönelik işbaşı eğitimleri, Afrika pazarı için bölge firmaları ile ortak ürün geliştirilmesi, ortak projelerin hayata geçirilmesi, ikili ilişkilerin toplumlar arasına taşınması, üniversiteler arasında iş birliğinin uluslararası seviyeye ulaştırılması, öğrenci değişim programlarının kıta geneline yayılması ve ortak akademik çalışmaların geliştirilmesi gibi alanları kapsamaktadır. Ayrıca mevcut anlayışın kapsadığı sahalara Türkiye'nin sağlık, turizm, tarım, imalat ve savunma sanayi gibi sektörlerde sahip olduğu birikimin kıta geneline aktarılmasını da eklemek mümkündür. Türkiye'nin Afrika ile kurduğu ilişkinin sahip olduğu önem diğer ülkelere kıyasla bağımlılıktan uzak, eşitlikçi, yerel kültürü dikkate alan, çatışmadan uzak, karşılıklı gelişime dayalı ve ortak kalkınmaya odaklıdır.

TABLO 2. TÜRKİYE'NİN AFRİKA ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ (2000-2018)

Ürünler	İhracat				İthalat			
	2000		2018		2000		2018	
	Miktar (Milyon Dolar)	Toplam Pay (Yüzde)	Ürünler	Miktar (Milyar Dolar)	Toplam Pay (Yüzde)	Ürünler	Miktar (Milyon Dolar)	Toplam Pay (Yüzde)
Demir ve Çelik Ürünleri	206,6	15,0	Kazan, Makine ve Elektrikli Eşya	1,660	11,4	Mineral Yakıtlar	2.204	81,2
Motorlu Kara Taşıtları	170,3	12,4	Demir ve Çelik Ürünleri	2,319	16,0	Pamuk Mensucatlar	50,9	1,8
Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı	103,3	7,5	Motorlu Kara Taşıtları	1,044	7,2	Tütün ve Tütün Ürünleri	47,5	1,7
Kazan ve Makineler	101,7	7,4	Mineral Yakıtlar	0,782	5,4	Ağaç Ürünleri	36,7	1,3
Hububat	92,1	6,7	Plastik ve Mamulleri	0,726	5,0	Demir ve Çelik Ürünleri	27,7	1,0
Elektrikli Makine ve Cihazlar	72,1	5,2	Pastacılık Ürünleri	0,439	3,0	Döküntü ve Hurdalar	17,0	0,6
Sentetik ve Suni Filamentler	49,2	3,5	Mobilyalar	0,355	2,4	Hava Taşıtları	16,5	0,6
Diğerleri	576,7	42,0	Diğerleri	7.125	43,3	Diğerleri	317,6	11,7
Toplam İhracat (Milyar Dolar)		1,372	Toplam İhracat (Milyar Dolar)		14,450	Toplam İthalat (Milyar Dolar)		2,714
						Toplam İthalat (Milyar Dolar)		7,047

Kaynak: TÜİK

TABLO 3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR (MİLYON DOLAR)		
Yıllar	Türkiye'nin Afrika'ya Doğrudan Yatırımları	Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Doğrudan Yatırımları
2001	22,0	48,0
2002	60,0	26,0
2003	67,0	53,0
2004	72,0	49,0
2005	86,0	70,0
2006	90,0	78,0
2007	173,0	151,0
2008	381,0	113,0
2009	470,0	199,0
2010-2013*	3,466	0,966
Toplam*	4,887	1,783

Kaynak: OECD ve UNCTADSTAT

* Milyar Dolar

Tablo 3'te Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki doğrudan yabancı yatırımların yıllara göre miktarı görülmektedir. Yıllara göre artış gösteren karşılıklı doğrudan yabancı yatırımların yeterli düzeyde olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye'ye gelen yatırımlar arasında düşük bir miktara sahip olan Afrika ülkeleri, toplam gelen yatırımlar arasında ortalama yüzde 2'den az paya sahiptir. Türkiye'nin Afrika ülkelerine yaptığı yatırımlar ise toplam yatırımlar içinde yıllara göre yüzde 4 ile yüzde 30 arasında değişiklik göstermektedir. Türkiye'nin en fazla yatırım yaptığı Afrika ülkelerine bakıldığında Cezayir, Mısır, Libya, Fas ve Tunus ön plana çıkmaktadır. Yıllara göre doğrudan yabancı yatırım stokunda en fazla ön plana çıkan ülke ise Mısır'dır. Türkiye 2000-2013 arasında 1,14 milyar dolar ile Mısır'a, 1,03 milyar dolar ile Libya'ya, 953 milyon dolar ile Tunus'a, 744 milyon dolar ile Cezayir'e ve 370 milyon dolar ile Fas'a doğrudan yatırım yapmıştır. Türkiye'ye en fazla doğrudan yatırım yapan Afrika ülkelerinin başında ise 1,43 milyar dolarlık yatırım stoku ile Libya gelmektedir. Geriye kalan 343 milyon dolarlık yatırım stokunu Burkina Faso, Liberya, Güney Afrika ve Tunus gibi ülkeler paylaşmaktadır.³¹ 2015'te 6 milyar dolara yaklaşan³² Türkiye'nin Af-

31 "FDI Positions by Partner Country", OECD, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FDI_FLOW_PARTNER#, (Erişim tarihi: 12 Haziran 2019).

32 Pınar Dost, "Turkey's Growing Presence in Africa and Opportunities and Challenges to Watch in 2018", Atlantic Council, 26 Mart 2018.

rikadaki toplam yabancı yatırım stoku 2017'de 6,5 milyar dolara ve 2018'de ise 7 milyar dolara çıkmıştır.³³

2013'te Türkiye'nin yurt dışına yaptığı doğrudan yabancı yatırımlardan yüzde 14,6'lık pay alan Afrika Kıtası 2017'de yüzde 15,7'lik bir orana ulaşmıştır.³⁴ Ancak Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkelerine yoğunlaşan yatırımlarının diğer Afrika ülkelerine doğru genişletilmesi ve çeşitlenmenin sağlanması gerekmektedir. Ekonomik fırsatların değerlendirilmesi açısından orta ve güney Afrika ülkeleri Türkiye için bakir coğrafyalardır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu orta ve güney Afrika'ya Türkiye yeteri kadar önem vermemiştir. Buna paralel olarak yapılacak iş birliği imkanlarının ortaya çıkaracağı ekonomik aktivizm ve refah bütün tarafların yararına olarak bir sürece zemin hazırlayacaktır.

TABLO 4. TÜRKİYE'NİN AFRİKA ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ (2000-2018)					
2000			2018		
Ülke	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (Yüzde)	Ülke	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (Yüzde)
Cezayir	1,575	38,5	Mısır	5,243	24,3
Libya	0,881	21,5	Cezayir	3,169	14,7
Mısır	0,515	12,6	Fas	2,704	12,5
Güney Afrika	0,242	5,9	Güney Afrika	1,915	8,9
Tunus	0,226	5,5	Libya	1,865	8,6
Nijerya	0,177	4,3	Tunus	1,086	5,0
Fas	0,142	3,4	Nijerya	0,489	2,2
Gana	0,040	0,9	Sudan	0,433	2,0
Sudan	0,031	0,7	Senegal	0,401	1,8
Zimbabve	0,030	0,7	Etiyopya	0,354	1,6
Diğer	0,254	6,2	Diğer	3,838	17,7
Toplam (Milyar Dolar)	4,086	100,0	Toplam (Milyar Dolar)	21,497	100,0

Kaynak: TÜİK

Tablo 4'te Türkiye'nin en fazla ticaret yaptığı Afrika ülkelerinin 2000 ve 2018'deki sıralaması, miktarı ve yüzdesi görülmektedir. Türkiye'nin dış ticaretinde 2000'de yüzde 4,96'lık paya sahip olan Afrika, 2018'de yüzde 5,49'luk paya ulaşmıştır. İhracat ve ithalata ayrı olarak bakıldığında; 2000'de Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 4,94'ünü oluşturan Afrika ülkelerinin 2018'de yüzde 8,6'lık paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin toplam ithalatının 2000'de

33 Grady Wilson, "Turkey's Investment Opportunities in Africa", Atlantic Council, 6 Eylül 2018.

34 Burada verilen yüzdelik oranlar UNCTAD verileri dikkate alınarak hesaplanmıştır.

yüzde 4,97'sini oluşturan Afrika ülkeleri 2018'de yüzde 3,15'lik paya düşmüştür.³⁵ İthalat ürünlerindeki düşüşün ana nedenlerinden biri miktar olarak azalma değil Türkiye'nin dış ticarete sağladığı rekabet üstünlüğüdür. Özellikle Türkiye'nin 14 milyar dolarlık ihracata karşılık 7 milyar dolar ithalat gerçekleştirdiği düşünüldüğünde mevcut durum daha anlaşılır bir hal almaktadır. Türkiye'nin toplam dış yatırımlarından yüzde 15'lik pay alan Afrika aynı zamanda Türk firmalarının 64 milyar dolarlık altyapı projesini tamamladığı gelişmekte olan bir coğrafyadır. Ayrıca 78 binden fazla Afrikalıya iş imkanı sağlayan Türkiye kıtada bin 152'den fazla altyapı projesini tamamlamıştır.³⁶ Birleşmiş Milletler misyonu ile dokuz Afrika ülkesinin polis unsurlarını eğiten, diplomatların daha iyi donanımına sahip olmasına olanak sağlayan ve sağlık alanında yirmi Afrika ülkesiyle iş birliği antlaşması bulunan Türkiye kıtanın kalkınmasına özel önem vermektedir. Ancak coğrafyanın gelişmesi için Türkiye farklı alanlarda iş birliğini geliştirecek daha fazla girişimde bulunmalıdır.

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile geliştirdiği ilişkilerde sadece ekonomik kazanç hedefi bulunmamaktadır. İnsani diplomasi olarak tanımlanan ve Türkiye'nin Afrika politikasında önemli bir yere sahip olan insani yaklaşım, kalkınma yardımları aracılığıyla işlevsel hale getirilmektedir. Afrika genelinde eğitim, sağlık, insani yardım, idari ve sivil altyapı gibi alanlarda projeler gerçekleştiren Türkiye'nin 2017'de yaptığı toplam resmi kalkınma yardımı 8,1 milyar dolara ulaşmıştır. Resmi kalkınma yardımlarından en fazla yararlanan ülkelerin başında Suriye gelmekte, ikinci sırada 60,6 milyon dolar ile Somali yer almaktadır. 2008-2017 arasında en az gelişmiş ülkelere toplam 2,3 milyar dolarlık yardım yapan Türkiye GSYH'ye oranla dünyada en fazla yardım yapan ülke konumuna erişmiştir. 2017'de Türkiye'nin Afrika genelinde yaptığı insani yardımlara bakıldığında Sudan'da mesleki eğitim merkezleri, Mali'de işitme engelliler okulu restorasyonu, Somali'de hastane, Zimbabve'de okul inşası, Kamerun'da kamu lojmanları, Namibya, Sudan ve Somali'de su kuyuları, Gine'ye otobüs yardımları ve teknik destek merkezleri ve Etiyopya'da Necaşi Türbesi restorasyonu gibi projeler ön plana çıkmaktadır. Etiyopya'da yapılan türbe restorasyonunun Müslümanların Afrika'da yerleştiği ilk bölgede olması Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak Afrika'ya verdiği sembolik önemi ortaya koymaktadır.³⁷

35 Buradaki veriler TÜİK rakamları temel alınarak hesaplanmıştır.

36 "Türkiye-Afrika Ticari ve Ekonomik İlişkileri", Turkey Africa Forum, <http://www.turkeyafricaforum.org/tabef/tr/bilateral-relations.html>, (Erişim tarihi: 10 Mart 2020).

37 *Faaliyet Raporu 2018*, (TİKA Rapor, Ankara: 2019).

Altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyan bir bölge olarak Afrika yeterli su kaynaklarına sahip değildir. Ancak geniş coğrafi bölgelerle çevrelenen Afrika insan kaynakları açısından potansiyel taşımaktadır. Türkiye'nin benimsediği Afrika'daki insan kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması yaklaşımı ise büyük bir öneme sahiptir. Fakat gerekli gıda ürünlerine ve su kaynaklarına ulaşımı bulunmayan bölgelerde Türkiye'nin daha fazla inisiyatif alması gerekmektedir. Bu açıdan finansal kaynaklardan yoksun olarak hükümetlerin yeterli derecede ulaşım sağlayamadığı bölgelerde Türkiye'nin su kuyuları açması yerel halk nezdinde önemli bir etkiye sahiptir. 2017'de Türkiye Afrika genelinde toplam 864 su kuyusu açmıştır. Sağlık hizmetlerinin Afrika ülkelerinin birçoğunda yeterli düzeyde gelişmemesi toplumların ciddi ölüm riski içermeyen hastalıklar nedeniyle sıkıntı çekmelerine sebep olmaktadır. Türkiye'nin yaptığı hastaneler ve sağlık personeli destekleri insani diplomasinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. 2017'de Türkiye'nin 30 binden fazla hastanın sağlık taramasının yapılmasına ve 3 binden fazla ameliyatın gerçekleşmesine katkı sağlaması diğer ülkelere kıyasla daha pozitif bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştır.³⁸ Özellikle gönüllü Türk doktorların bölgeye gitmesi (Yeryüzü Doktorları), İHH'nın ekonomik yardımları, Kızılay'ın girişimleri ve Cansuyu gibi derneklerin Afrika'da yardım faaliyetleri yürütmesi Türkiye-Afrika arasındaki ilişkilerin derinleşmesini ve gelişmesini sağlamaktadır. Böylelikle diğer ülkelere kıyasla daha kalıcı ve uzun vadeli bir politikanın tohumları atılmaktadır. Özellikle Türk Kızılay'ının son on yılda yüz otuz sekiz farklı ülkeye yardım ulaştırması pozitif Türkiye algısının önemli bileşenleri arasındadır. Afrika'da Sudan, Etiyopya, Çad, Moritanya ve Somali'ye yapılan yardımlar da bu çerçevede değerlendirilebilir.³⁹

38 *Faaliyet Raporu 2018*; Serhat Orakçı, "Afrikada Küresel Rekabet ve Türkiye", *Avrasya Etütleri*, Sayı: 40, (2012), s. 90-93.

39 "Uluslararası Yardımlar", Türk Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar>, (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2020).

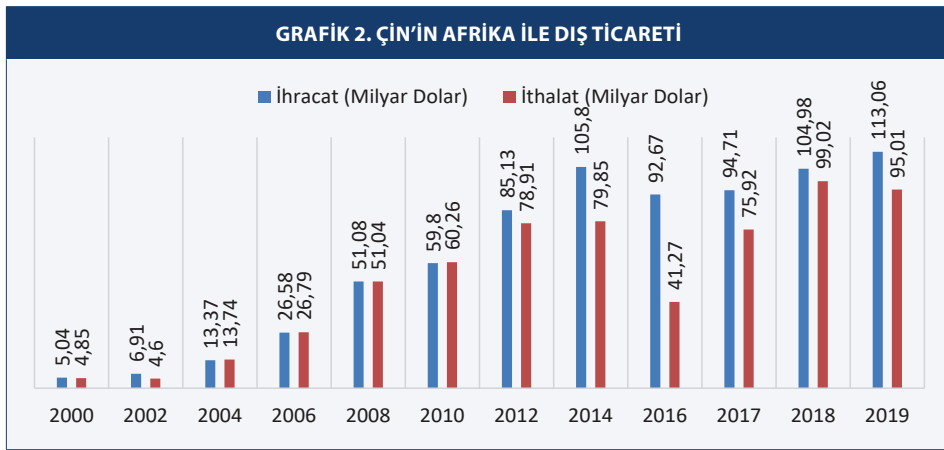
AFRİKA'DA ÇİN: YATIRIM, KALKINMA YARDIMLARI VE İŞ BİRLİĞİ

1970'lerin sonunda başlayan ekonomik reform hareketleriyle birlikte refah seviyesini artıran Çin günümüzde önemli bir yatırımcı ülke haline gelmiştir. Dünya genelinde birçok bölgeye yatırım yapan Çin'in en fazla yatırım yaptığı ikinci bölge Afrika'dır. Yapılan yatırımların ulaştığı 360 milyar dolarlık hacim 204 milyar dolarlık dış ticaret ile birlikte kıtada Çin'i ekonomik olarak güçlü bir konuma ulaştırmıştır.⁴⁰ Afrika-Çin arasındaki ilişkiler her ne kadar beş yüz yıllık bir geçmişe sahip olsa da 21. yüzyıldaki gibi bir seviyeye hiçbir dönemde ulaşamamıştır. Yükselen ekonomik bir güç olarak Çin 2008 küresel krizi sonrası maruz kaldığı ticari önlemlere karşı dünya genelindeki yatırımlarını hızlı bir şekilde artırmaya devam etmiştir. Küresel krize kadar dünya genelinde 200 milyar dolar kadar yatırım gerçekleştiren Çin 2018'in sonunda toplam yatırımlarını 1,941 trilyon dolara taşımıştır. Enerji ve ulaşım başta olmak üzere birçok sektöre yatırım yapan Çin ekonomik ilişkilere ek olarak yatırım yapılan ülke yönetimleriyle siyasi ilişkiler de geliştirmeye özen göstermektedir. Ayrıca ülkelerin ihtiyaç duyduğu projelere finansman sağlayarak kredi ödemelerinde problem yaşanması durumunda yatırımların işletim hakkını uzun yıllar devralabilmektedir. "Borç tuzağı" olarak adlandırılan bu durum Batılı ülkeler tarafından sıkça vurgulanmaktadır. Örneğin Sri Lanka, Endonezya ve Malezya gibi ülkelere verilen krediler sonrası yerel

40 National Bureau of Statistics of China ve The American Enterprise Institute and the Heritage Foundation.

halkın karşı çıkması ve merkezi hükümetlerin bağımlılık oluşturacak ilişkilerden kaçınmak istemesi farklı yatırım projelerinin iptali ile sonuçlanmıştır.⁴¹

Afrika'da Batılı ülkelerin Çin yatırımlarından rahatsız olmasının nedenleri arasında ise birçok etmen bulunmaktadır. Bu etmenler arasında Çin'in Afrika'da artan etkisinin önemli bir yeri bulunurken yatırımlar aracılığıyla inşa edilen ekonomik ve siyasi ilişki kapasitesi Batılı ülkelerin bölgedeki çıkarlarına ters düşmektedir. Çünkü Afrika ülkelerine finansal destek sunan ve altyapının gelişmesine katkı sunan Çin Batı dışı alternatiflerin mümkün olduğunu göstermektedir.

Kaynak: China-Africa Research Initiative ve National Bureau of Statistics of China

Grafik 2'de Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki dış ticaretin yıllara göre değişimi bulunmaktadır. On dokuz yıllık süreç genel olarak incelendiğinde Çin'in Afrika ülkelerine ihracatı hızla artırdığı görülmektedir. Çin'in en fazla ticaret yaptığı Afrika ülkelerine bakıldığında 2000-2019 arasında fazla bir değişikliğin olmadığı ancak miktar olarak ticaret hacminin genişlediği anlaşılmaktadır (Tablo 5). 10 milyar dolardan 200 milyar doların üzerine çıkan Çin-Afrika ticaret hacmi Afrika Kıtası'nın toplam dış ticaretinin yüzde 20'sini oluşturmaktadır. En fazla ticaret yapılan Afrika ülkeleriyle en fazla yatırım yapılan ülkeler arasındaki benzerlik ise Çin'in dış ticaret ve yatırım politikalarının arasındaki bağlantıya işaret etmektedir. Birçok gelişmemiş ülkenin bulunduğu Afrika için önemli bir finansör olan Çin yatırım yaparken oluşan ekonomik refahtan da pay almaktadır. Ekonomik refahtan alınan pay Afrika ülkelerindeki ucuz maliyetler nedeniyle Çin lehine olacak şekilde gelişim göstermiştir.

41 Deniz İstikbal ve Şerif Dilek, *Asya Yüzyılında Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri*, (SETA Rapor, İstanbul: 2019); Jonathan Fulton, *China's Changing Role in the Middle East*, (Atlantic Council Rapor, Washington DC: 2019), s. 5-9.

TABLO 5. ÇİN-AFRİKA DIŞ TİCARETİ (2005-2018)					
2005					
İhracat			İthalat		
Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (Yüzde)	Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (Yüzde)
Elektronik Makinler	2,79	15,0	Yakıt	14,62	69,4
Makineler	2,13	11,4	Kül ve Mucur	1,57	7,4
Araç ve Parçaları	1,44	7,7	Doğal Taşlar ve Metaller	0,965	4,5
Pamuk	0,965	5,1	Bakır	0,676	3,2
Elbise	0,929	4,9	Odun ve Türevleri	0,528	2,5
Demir ve Çelik	0,900	4,8	Demir ve Çelik	0,475	2,2
Ayakkabı ve Türevleri	0,769	4,1	Pamuk	0,323	1,5
Plastik ve Türevleri	0,438	2,3	Elektrikli Makineler	0,235	1,1
Kauçuk ve Lastik	0,408	2,1	Tütün	0,129	0,6
Mobilya	0,316	1,7	Petrol Ürünleri	0,109	0,5
Diğer	7,51	40,9	Diğer	1,43	7,1
Toplam	18,60	100,0	Toplam	21,06	100,0
2018					
İhracat			İthalat		
Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (Yüzde)	Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (Yüzde)
Elektronik Makineler	15,56	14,8	Yakıt	49,21	49,7
Makineler	12,60	12,0	Kül ve Mucur	14,86	15,0
Araç ve Parçaları	6,05	5,7	Doğal Taşlar ve Metaller	13,61	13,7
Demir ve Çelik	5,30	5,0	Bakır	5,84	5,9
Plastik ve Türevleri	4,58	4,4	Yardımcı Metaller	3,58	3,6
Mobilyalar	3,54	3,3	Odun ve Türevleri	2,32	2,4
Ayakkabı ve Türevleri	3,46	3,3	Demir ve Çelik	1,49	1,6
Elbiseler	3,10	3,0	Petrol Ürünleri	1,13	1,1
Tekstil Materyalleri	2,82	2,7	Tütün	0,603	0,6
Pamuk	2,62	2,6	Meyve ve Sebze	0,432	0,4
Diğer	45,35	43,2	Diğer	5,94	6,0
Toplam	104,98	100,0	Toplam	99,02	100,0

Kaynak: WITS

Çin'in Afrika ülkeleriyle yaptığı ihracat ve ithalatın mal grupları incelendiğinde ihraç malları arasında teknoloji gerektiren ürünler ön plana çıkarken ithal edilen mal grupları arasında işlenmemiş yarı mamul mallar ve doğal kaynak

ürünleri yer almaktadır. Mevcut dış ticaret kompozisyonu Çin'in ikili ticarete daha üstün bir konumda olduğuna işaret eder.⁴² İthal edilen ham madde kaynaklarını tekrar işleyerek Afrika'ya ihraç eden Çin dış ticareten daha fazla yarar sağlamaktadır (Tablo 5).

TABLO 6. ÇİN'İN AFRİKA ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ (2000-2017, MİLYAR DOLAR)					
2000			2017		
Ülkeler	İhracat	İthalat	Ülkeler	İhracat	İthalat
G. Afrika	1,10	1,03	G. Afrika	14,80	24,38
Mısır	0,80	0,10	Nijerya	12,15	1,62
Nijerya	0,54	0,30	Cezayir	6,78	0,440
Benin	0,37	0,001	Kenya	5,03	1,66
Fas	0,27	0,05	Gana	4,82	1,85
Cezayir	0,17	0,001	Fas	3,17	0,650
Sudan	0,15	0,73	Angola	2,25	20,69
Kenya	0,13	0,003	Sudan	2,22	0,590
Liberya	0,12	0,03	Liberya	2,09	0,020
Gana	0,10	0,01	Senegal	2,04	0,140
Afrika Toplamı	5,04	5,55	Afrika Toplamı	94,71	75,92

Kaynak: National Bureau of Statistics of China

TABLO 7. ÇİN'İN AFRİKA ÜLKELERİNE VERDİĞİ KREDİLER (2000-2017, MİLYAR DOLAR)			
Yıllar	Verilen Kredi Miktarı	Yıllar	Verilen Kredi Miktarı
2000	0,130	2009	6,256
2001	0,307	2010	6,082
2002	0,735	2011	9,766
2003	1,709	2012	12,319
2004	1,013	2013	18,904
2005	1,630	2014	14,825
2006	4,534	2015	12,187
2007	5,863	2016	29,203
2008	4,461	2017	15,802
Toplam Kredi			145,726

Kaynak: China-Africa Research Initiative

42 Abdi Latif Dahir, "Africa's Resource-Rich Nations are Getting Even More Reliant on China for Their Exports", Quartz Africa, 26 Nisan 2019.

Çin'in Afrika stratejinde diğer önemli bir bileşen kamu merkezli kredilerdir. Yıllara göre artan ve farklı ülkelere doğru genişleyen krediler Afrika'da altyapının geliştirilmesi ve eski borçların ödenmesinde kullanılmaktadır. Özellikle geçmiş dönem borçların anapara ve faizlerinin ödenmesinde zorluk çeken ülkeler için Çin önemli bir finansördür. Küresel pandemi döneminde Afrika ülkelerinin borçlarını erteleyen ve yeni kredi imkanı sunan Çin'in diğer aktörlere kıyasla sahada daha fazla aktif olduğu da söylenebilir.

Tablo 7'de Çin'in yıllara göre Afrika ülkelerine verdiği kredilerin miktarı görülmektedir. Çin'in en fazla kredi sağladığı Afrika ülkeleri arasında yüzde 30'luk oran ile yer alan Angola'yı⁴³ yüzde 10 ile Etiyopya, yüzde 7 ile Kenya, yüzde 5 ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti, yüzde 5 ile Sudan, yüzde 5 ile Zambiya ve yüzde 4 ile Kamerun takip etmektedir.⁴⁴ Çin'in en fazla kredi verdiği sektörler arasında ise ulaşım ve enerji yer alırken madencilik de toplam krediler içinde önemli bir paya sahiptir (Tablo 8). Afrika'da finansal kredilere eşlik eden yatırımlar Fransa, İngiltere ve ABD gibi güçleri rahatsız ederken uluslararası finansal kuruluşların sağlayamadığı imkanları sunan Çin kıta genelindeki etkisini her geçen gün artırmaktadır. Ekonomik, siyasi ve kültürel olarak kıta genelinde güçlenen Çin askeri olarak da kıtaya yerleşmeye başlamıştır. Batılı ülkelere kıyasla daha az seçici davranan Çin askeri ekipmanların satımında Afrika ülkelere büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Ekonomik olarak sağlanan imaja ek olarak iç işlerine karışmama prensibi ile hareket eden Çin diğer küresel aktörlerle rekabet halindedir. Rusya, Brezilya ve Hindistan gibi yeni güçlerin de etkinlik kazanmaya çalıştıkları Afrika uluslararası arenada kritik bir alan haline gelmeye başlamıştır. Pekin hükümetinin sık bir şekilde vurguladığı "barış içinde birlikte var olma ve kazanma" anlayışı Afrika ülkeleri üzerinde pozitif bir şekilde karşılanmaktadır. Özellikle Batılı ülkelere gerekli yatırım ve kredi finansmanını sağlayamayan Afrika ülkeleri aynı zamanda siyasi baskılara maruz kalmaktadır. Bu siyasi istekler Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarına daha fazla zarar vermektedir. Batılı ülkelere kıyasla daha pozitif bir imaja sahip olarak Çin farklı sektörlerde yatırım yaparak oluşmasına katkı sağladığı ekonomik aktivizmi yapılan dış ticaret ile kendi ülkesine transfer etmeyi de başarmaktadır.⁴⁵

43 2000-2017 arasında Angola, Çin'den 43,3 milyar dolarlık kredi almıştır. (China-Africa Research Initiative)

44 Yun Sun, "China's Changing Approach to Africa", Brookings, 4 Şubat 2019, <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/02/04/chinas-changing-approach-to-africa/>, (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

45 İstikbal ve Dilek, *Asya Yüzyılında Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri*; Oğuzhan Dağlı, "Afrika'da Çin'in Yükselişi ve Stratejik Hedefleri", Anadolu Ajansı, 28 Ağustos 2018.

TABLO 8. ÇİN'İN VERDİĞİ KREDİLERİN SEKTÖREL DAĞILIMI (2000-2017)*			
Sektör	Kredi (Milyar Dolar)	Sektör	Kredi (Milyar Dolar)
Ulaşım	38,17	Kamu	4,26
Enerji	30,11	Sanayi	3,42
Madencilik	19,18	Tarım	1,95
İletişim	6,96	Diğer	36,70
Altyapı	4,97	Toplam	145,726

Kaynak: China-Africa Research Initiative

* Kredilerin 80,5 milyar doları dış ticaretin finansmanı, 36,7 milyar doları kalkınma kredisi ve 28,3 milyar doları diğer sektörlere verilmiştir.

TABLO 9. ÇİN'İN AFRİKA YATIRIMLARI (2005-2019)			
Sektör	Miktar (Milyar Dolar)	Sektör Payları (Yüzde)	En Fazla Yatırım Yaptığı Ülkeler
Ulaşım	125,47	34,0	Cezayir, Angola, Çad, Kamerun, Zimbabve, Güney Afrika, Nijerya, Kongo ve Mısır
Enerji	115,86	31,4	Uganda, Nijerya, Mozambik ve Angola
Emlak	44,29	11,9	Tanzanya, Sudan, Tunus, Nijerya, Ruanda, Fas, Malawi, Mali, Benin ve Cezayir
Metal	35,81	9,7	Nijer, Mozambik, Liberya, Namibya, Gine, Gana ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti
Tarım	7,28	1,9	Etiyopya, Kenya, Sudan, Cezayir ve Angola
Teknoloji	7,19	1,9	Etiyopya, Kamerun, Cezayir, Angola ve Güney Afrika
Finans	5,85	1,6	Güney Afrika
Lojistik	3,24	0,9	Togo, Sudan, Gana ve Mısır
İlaç	2,97	0,8	Kongo, Uganda, Etiyopya ve Sudan
Turizm	1,92	0,5	Cezayir ve Ekvator Ginesi
Girişim-Eğlence	1,89	0,5	Cezayir, Etiyopya, Mısır ve Kongo
Sağlık	0,82	0,2	Zimbabve, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Afrika ve Cezayir
Diğer Sektörler	16,62	4,7	Angola, Mısır, Cezayir ve Etiyopya
Toplam	369,21	100,0	Afrika Ülkeleri

Kaynak: The American Enterprise Institute and the Heritage Foundation (AEI)

Tablo 9'da Çin'in 2005-2018 arasında Afrika ülkelerine yaptığı yatırımların miktar, sektör ve ülkelere göre dağılımı yer almaktadır. Ulaşım, enerji ve emlak sektörlerine yapılan yatırımlar toplam yatırımlar içinde yüzde 76'lık pay ile Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı yatırımların genel profilini yansıtmaktadır.

Enerji ihtiyacının yüzde 25'lik kısmını Afrika ülkelerinden karşılayan Çin'in ulaşım yollarına yatırımları enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde limanlara ulaştırılması için işlevsel bir konumdadır.⁴⁶ Çin Afrika ülkeleri dahil olmak üzere yaptığı yatırımlarda daha çok Çinli işçileri kullanmaktadır (Grafik 3). Yatırım yapılan ülkelerin halkları tarafından eleştirilen bu durum Pekin yönetime karşı negatif bir algının oluşmasına sebep olmaktadır. Özellikle Kazakistan'da ortaya çıkan şiddet olayları negatif algının ulaşabileceği boyutu göstermektedir. Yatırımlar sonrası bölgeye gelen Çinlilerden rahatsız olan yerel halk yapılan işlerde yeterince istihdam edilmediklerini dile getirmişlerdir.⁴⁷ Kazakistan örneğine Sri Lanka ve Malezya gibi ülkeleri eklemek mümkündür.⁴⁸ Çin malları ve para biriminin projelerin finansmanı için zorunlu koşılması ve teşvik edilmesi nedeniyle Pekin yönetimine karşı eleştiriler daha fazla artmaktadır. Bu örnekler Çin'in benimsediği mevcut yatırım politikasının kazan kazan anlayışına ters düştüğünü göstermektedir. Böylelikle Pekin'in yapılan yatırımlardan daha fazla yarar sağladığı eleştirisi haklılık kazanmaktadır.

Kaynak: China-Africa Research Initiative

Çin'in Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerinde önemli bir yer edinen Tayvan'ın yalnızlaştırılması⁴⁹ siyasi ajanda ile hareket edildiğine işarettir. Gün-

46 Deniz İstikbal, "Rejimin Meşruiyeti ve Enerji Güvenliği: Çin Komünist Partisinin Enerji Güvenliği", *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, (2019), s. 63-64.

47 Burak Çalışkan, "A Dilemma; China Influence in Kazakhstan and East Turkestan", İNSAMER, 18 Aralık 2019, https://insamer.com/en/a-dilemma-chinese-influence-in-kazakhstan-and-east-turkestan_2554.html, (Erişim tarihi: 10 Mart 2020).

48 Davit Hutt, "Why China Gets It Wrong in SE Asia", *Asia Times*, 1 Kasım 2019; Yogita Limaye, "Sri Lanka: A Country Trapped in Debt", BBC, 26 Mayıs 2017; Hannah Beech, "We Cannot Afford This: Malaysia Pushes Back Against China's Vision", *The New York Times*, 20 Ağustos 2018.

49 1945-1949 arasında meydana gelen Çin iç savaşı sonrası Milliyetçiler olarak adlandırılan kesimler Tayvan adasına geçerek Çin ana kıtasından bağımsız olarak hareket etmişlerdir. 1980'lere kadar Tayvan adasının tüm Çin'i temsilen hareket etmesi ikili ilişkilerin sıcak çatışmaya dönüşme ihtimalini gündeme getirmiştir. 1980'lerin başından itibaren Çin ana kıtasının tek temsilcisi haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti Tayvan'da kurulan Cumhuriyeti dış ilişkilerde yalnızlaştırmak için birçok farklı politika geliştirmiştir.

müzde elli dört Afrika ülkesinin kırk altısı “Tek Çin Politikası”nı⁵⁰ desteklerken Çin’den yapılan yardımlarda Tayvan politikası önemli bir yere sahiptir. Örneğin Güney Afrika’nın Tayvan’ı tanıma girişimleri Çin’den gelebilecek tepkiler üzerine iptal edilmiş ve Çin-Güney Afrika ilişkileri Tayvan’ı yalnızlaştıracak şekilde her alanda gelişme göstermiştir. Çin’in askeri iş birliği için Afrika ülkelerine sağladığı imkanların silah fabrikaları ile daha görünür hale gelmesi ise iç çatışmaların yaşandığı zayıf merkezi hükümetler için can simidi niteliği taşımaktadır. Çin’in Afrika ülkelerine sağladığı destek ve yardımların doğal bir sonucu olarak Afrika ülkeleri Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlarda Çin tezlerini desteklemektedir. Örneğin Güney Çin Denizi Kıta Sahaneliği için Afrika ülkelerinin desteğine başvurma ihtimali bulunan Çin bölge devletlerin desteğini almak için yatırım, kredi ve dış borç üçlüsünden oluşan bir politikayı benimsemiştir.⁵¹ Benimsenen üçlü politika karşılıklı bağımlılığı artırdığından Çin tezlerinin uluslararası alanda daha fazla destek bulması mümkün hale gelecektir.

Çin’in 2003-2018 arasında Afrika ülkelerine yaptığı ekonomik yardımlara bakıldığında 32,6 milyar dolarlık bir hacme ulaştığı görülmektedir. Özellikle 2006’dan itibaren kıtaya 1 milyar doların üzerinde ekonomik yardımda bulunan Pekin yönetimi 2010’da yardımları 2 milyar doların üzerine taşımış ve 2018’de toplam 3,28 milyar dolarlık yardımda bulunmuştur. Çin’in küresel ekonomik yardımları içerisinde yüzde 45’ten fazla pay alan Afrika diğer bölgelere göre öncelikli bir konumdadır. Bu öncelikli konumun yatırımların 369 milyar dolar, kredilerin 145 milyar dolar, dış ticaretin 204 milyar dolar ve Çinli işçilerin sayısının 200 bini aştığı bir dönemde gerçekleşmesi Çin-Afrika ilişkilerinin stratejik bir boyuta ulaştığına işaret eder.⁵² 2005-2018 arasında kıta genelinde Çinli firmaların 495,5 milyar dolarlık altyapı projesini almış olması mevcut stratejik boyutun önemli göstergeleri arasındadır. Özellikle Asya’dan sonra en fazla projenin alındığı ikinci bölge olan Afrika Çinli firmaların dünya genelinde yürüttüğü projelerinin yüzde 24,3’ü kapsamaktadır (Tablo 10).⁵³ Ayrıca mevcut projeler Çin’in ekonomi üzerinden yürüttüğü barışçıl kalkınma söylemine meşruiyet kazandırmaya çalışmakta-

50 Tayvan adasının bağımsız bir devlet değil Çin Halk Cumhuriyeti’ne bağlı bir ada olduğunu savunan politika.

51 Valerie Niquet, “La Stratégie Africaine de la Chine”, Ministère de l’Europe et des Affaires Étrangères, http://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/0805_LaStrategieafricainedelaChinedeValerieNiquet.pdf, (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

52 “Chinese Foreign Aid”, China Africa Research Initiative, <http://www.sais-cari.org/data-chinese-foreign-aid-to-africa>, (Erişim tarihi: 16 Mart 2020); National Bureau of Statistics of China.

53 “Chinese Contracts in Africa”, China-Africa Research Initiative, <http://www.sais-cari.org/data-chinese-contracts-in-africa>, (Erişim tarihi: 16 Mart 2020).

dır. Kazanılan bu meşruiyet ise daha fazla ülkenin Pekin ile iş birliği yapmasına zemin hazırlamaktadır.

TABLO 10. BÖLGELERE GÖRE ÇİNLİ FİRMALARIN ÜSTLENDİĞİ PROJELER (2005-2018, MİLYAR DOLAR)							
Yıllar	Asya	Afrika	Güney Amerika	Avrupa	Kuzey Amerika	Diğer	Toplam
2005	9,3	6,1	1,4	2,1	0,4	0,1	21,8
2006	13,8	9,3	1,9	3,4	1,2	0,3	30,0
2007	20,4	12,4	2,9	3,6	1,0	0,4	40,6
2008	28,9	19,8	3,0	3,3	0,6	1,1	56,6
2009	39,8	28,1	3,6	3,2	0,9	2,0	77,7
2010	42,7	35,8	6,3	5,0	0,9	1,5	92,2
2011	51,0	36,1	7,9	4,6	1,4	2,3	103,4
2012	54,3	40,8	11,3	7,1	1,0	2,1	116,6
2013	64,4	47,9	13,3	8,2	1,3	2,1	137,1
2014	64,8	53,0	13,2	7,2	2,0	2,3	142,4
2015	69,1	54,8	16,4	8,8	2,8	2,2	154,1
2016	76,9	51,5	14,5	8,0	2,3	4,1	159,4
2017	88,3	51,2	12,9	9,3	2,4	4,5	168,6
2018	90,7	48,8	12,0	10,0	2,5	5,1	169,0
Toplam	714,3	495,5	120,7	83,7	20,7	30,0	1.469,6*

Kaynak: China-Africa Research Initiative

* Trilyon Dolar

ABD'nin saldırgan politikaları karşısında çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulumu için çaba gösteren Çin az gelişmiş ülkelerin desteğine ihtiyaç duyarken aynı zamanda meşruiyet imajını geliştirmektedir. Barış içinde birlikte yaşama politikasının pozitif bir tarihi geçmişe sahip olması Çin'in ideolojik rızaya önem verdiğini göstermektedir. ABD'nin küresel bir güç olarak dünyanın farklı bölgelerinde üstlendiği mevcut konum düşünüldüğünde Çin'in de benzer amaçlar doğrultusunda çabaladığı düşünülebilir.⁵⁴ Birleşmiş Milletlerin bütçesine daha fazla katkı sağlamaya başlayan Çin uluslararası barış güçlerine en fazla destek veren

54 Dağlı, "Afrika'da Çin'in Yükselişi ve Stratejik Hedefleri"; Lloyd Thrall, *China's Expanding African Relations: Implications for U.S. National Security*, (National Defense Research Institute/RAND, California: 2015).

ülkeler arasında yer almaktadır.⁵⁵ Uluslararası barış güçlerinin genel olarak Afrika ülkelerindeki konumu göz önüne alındığında Çin'in uzun dönemli stratejik bir politika inşa ettiği söylenebilir.⁵⁶

55 "Assessment of Member States Contributions to the United Nations Regular Budget for the Year 2019", United Nations, 24 Aralık 2018, <https://undocs.org/en/ST/ADM/SER.B/992>, (Erişim tarihi: 19 Haziran 2019).

56 "Troop and Police Contributors", United Nations Peacekeeping, <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>, (Erişim tarihi: 21 Haziran 2019).

KORONAVİRÜS SONRASI AFRİKA'DA ÇİN ALGISI VE TÜRKİYE

Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve bir pandemi haline gelen yeni tip koronavirüsü (Covid-19) dünyanın bütün kıtalarına yayılarak birçok ölüme neden olmuştur. 2020'nin başlarında Çin'de kontrol altına alınan virüs Avrupa, Amerika ve Afrika gibi bölgelere ulaşmasının ardından küresel bir pandemi haline gelmiştir. Salgının ne zaman biteceğini kestirmenin zor olduğu ve devletlerin sağlık altyapılarına göre farklılık gösteren virüsün yayılma hızı ise her geçen gün artmaktadır.

Ülkeleri kendi ulusal kaynakları ile yalnız başına bırakan koronavirüs Afrika'ya ulaşmasının ardından yeni tehlikeleri beraberinde getirmiştir. Yetersiz sağlık sistemine ek olarak gerekli su ve gıdaya ulaşımı bulunmayan pek çok Afrikalının salgından nasıl korunacağı önemli muammalardan biridir. Yaşamak için günlük işlerde çalışmak zorunda kalan Afrikalılar karantina uygulamasından en çok etkilenecek gruplar arasındadır. Gıda ve suya ulaşımı kısıtlı olan ve temel ürünleri temin edebilmek için günlük olarak çalışması gereken Afrikalıların oranı da toplam istihdamın yüzde 70'ini teşkil etmektedir. İlaveten kamu kurumlarının yeteri kadar güçlü olmadığı için karantina uygulaması birçok sorun ortaya çıkaracaktır. Eğer hastalık kıta geneline yayılırsa birçok ülkenin salgınla mücadelede başarı elde etmesi dışarıdan gelecek yardımlara bağlı olacaktır. Ancak kısıtlı finansal imkanlar dış borç ödemelerini sürdürülemez hale getirecek ve yeni borç bulmak zorlaşacaktır. Dışarıdan tedarik edilen ürünlerin küresel üretim ve ticaretin da-

ralmasına bağlı olarak azalacağı mevcut konjonktür ise Afrika'nın koronavirüsle mücadelesini daha kaotik hale getirecektir.⁵⁷

Küresel ekonomiye 8 trilyon doların üzerinde maliyeti olan koronavirüsün Afrika'ya 100 milyar doların üzerinde zarar verdiği düşünülmektedir. Özellikle Sahra altı Afrika'da 2020 için 39-79 milyar dolarlık bir ekonomik kayba sebep olabilecek virüs küresel ticaret zincirinin işleyişini de zayıflatmıştır. Tarım sektörü başta olmak üzere birçok alanda meydana gelecek olan üretim kayıplarının telafi edilmesi ise ilerleyen yıllarda mümkün olacaktır. Ancak gelişmiş ülkelerde üretime ara verilmesi Afrika'nın en büyük ihrac kalemi olan ham madde kaynaklarına olan talebi aşağıya çekecektir. Salgın nedeniyle ekonomik krizin küresel hale gelmesi ise Afrika ülkelerinin ihtiyaç duyduğu finansal kaynaklara ulaşmasını zorlaştıracak ve eski borçların ödenmesinde problemlere sebep olacaktır. Örneğin 2020'de Sahra altı Afrika ülkelerinin dış borç nedeniyle ödemesi gereken faiz miktarı 44 milyar dolar civarındadır. Koronavirüs krizinin hem faiz hem de dış borç ödemelerinde zorluklara neden olacağı açıktır. Küresel kriz sebebiyle borçlanma maliyetlerinin artması ise finansal imkanları Afrika ülkeleri için kısıtlayacaktır. Ayrıca pandeminin merkezi hükümetlerin gelirlerinde azalma meydana getirmesi daha büyük krizlere neden olabilecek potansiyele sahiptir.⁵⁸ Kitadaki elli dört ülkede görülmüş olan virüsün sadece ekonomik değil insani krizleri beraberinde getireceği ve buna bağlı olarak bölgeyi ağır bir şekilde etkileyeceği anlaşılmaktadır.⁵⁹

Koronavirüsün Çin'de ortaya çıkması ve dünyaya yayılması birçok ülkede ırkçı söylemlere sebebiyet vermiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde salgının Çin'in erken dönemde önlem almaması nedeniyle dünyaya yayıldığı yönünde bir düşünce hakimdir. Hastalığın bir ay kadar saklandığı ve merkezi hükümetin olayı kapatmak için bazı sağlık çalışanlarını görevden aldığı yönünde de eleştiriler mevcuttur. Fakat Çin eleştirileri reddetmekle birlikte virüsle mücadele eden birçok ülkeye yardım göndermiştir. İtalya, Fransa ve Sırbistan gibi ülkelere sağlık çalışanı desteği sunan Çin aynı zamanda virüse karşı tıbbi malzeme tedariki sağlamıştır. Bir kamu diplomasisi haline gelen Çin yardımları dünya genelindeki koronavirüs sebebiyle

57 *Africa's Pulse an Analysis of Issues Shaping Africa's Economic Future*, (Dünya Bankası Rapor, Washington DC: 2020), s. 3-5.

58 *Africa's Pulse an Analysis of Issues Shaping Africa's Economic Future*.

59 Felix Tih, "COVID-19 Spreading Rapidly in Africa: WHO", Anadolu Agency, 9 Nisan 2020; "COVID-19 Drives Sub-Saharan Africa Toward First Recession in 25 Years", Dünya Bankası, 9 Nisan 2020, <https://www.world-bank.org/en/news/press-release/2020/04/09/covid-19-coronavirus-drives-sub-saharan-africa-toward-first-recession-in-25-years>, (Erişim tarihi: 11 Nisan 2020).

meydana gelen negatif algının zayıflatılmasında önemli bir görev üstlenmektedir.⁶⁰ Afrika Kıtası'nda birçok yatırımı bulunan ve bölge ülkeleri açısından önemli bir finansman sağlayıcı olan Çin salgın nedeniyle birçok problemle karşılaşmıştır. Virüsün kıtaya ulaşmasıyla birlikte Çinlilere bölge ülkelerinde saldırıların olduğu bilinmektedir. Hükümetler nezdinde olumsuz yaklaşılmayan yardımlar sivil toplum kuruluşları ve halk tarafından eleştirilmektedir.⁶¹ İnsani yardım diplomasi üzerinden pozitif bir imaj çalışması yapan Çin izlediği stratejiyle Afrika ülkeleri üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Ancak gelişmemiş sağlık altyapısı, finansal olarak zayıf konumu ve dış desteğe ihtiyaç duyar haliyle Afrika'nın yardımlar konusunda fazla seçim şansı bulunmamaktadır. Batılı ülkelerin salgın nedeniyle kendi ulusal sorunları ile ilgilenmesi ise Çin'e kıta genelinde alan açmaktadır.⁶²

Türkiye Çin'e kıyasla koronavirüsle mücadelede izlediği strateji ile daha pozitif bir imaja sahiptir. Salgın sebebiyle gerekli kaynaklardan yoksun kalan birçok ülkeye yardım ulaştıran Türkiye diğer ülkelere göre uzun dönemli stratejik bir politika benimsemiştir. Tıbbi malzemelerin satışına pek çok ülke yasak getirirken Ankara yardım talebinde bulunanları geri çevirmemiştir. Türkiye'nin sergilemiş olduğu uluslararası iş birliği diğer ülkelere kıyasla önemli bir kriz dönemi yardımlaşma örneğidir.⁶³ Özellikle Afrika ülkeleri için küresel salgın döneminde Afrika Kalkınma Bankasına 3 milyar dolarlık finansman desteği sağlayan Ankara bölgenin gelişmesine verdiği önemi uluslararası bir kriz sürecinde yeniden göstermiştir.⁶⁴ Pandeminin Afrika'da Türkiye ve Çin açısından ortaya çıkardığı pek çok yeni olgu mevcuttur. Bu olgular arasında kriz dönemlerinde yardımlaşma ve iş birliği iki ülke için de yeni fırsatlar doğurmuştur. Mevcut fırsatların iyi bir şekilde değerlendirilmesi ve Afrika ülkelerine salgınla mücadelesi için destek sağlanması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Çin'e kıyasla koronavirüs sonrası bölgede daha iyi bir şekilde karşılanacağı unutulmamalıdır.

60 Paul Miller, "Yes, Blame China for the Virus", *Foreign Policy*, 25 Mart 2020.

61 Kwasi Gyamfi Asiedu, "China Wants to Help Africa Fight Coronavirus But Not Everyone is Welcoming", *Quartz Africa*, 8 Nisan 2020; "COVID-19: Nigerian Doctors Oppose Chinese Team's Visit", *Anadolu Agency*, 6 Nisan 2020.

62 "Africa and the COVID-19 Virus: The Role of China", *Forum on China-Africa Cooperation*, https://www.focac.org/eng/zfzs_1/t1767433.htm, (Erişim tarihi: 11 Nisan 2020).

63 "Turkey Sends Aid to Countries Around World in Fight Against Covid-19", *TRT World*, 10 Nisan 2020.

64 "Dışişleri Komisyon Raporu", TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss197.pdf>, (Erişim tarihi: 11 Nisan 2020). Verilen finansman uzun vadeli bir dönemi kapsamakta olup kredi şeklinde ilerleyen yıllarda Afrika ülkelerinin kullanımına açılacaktır.

AFRİKA'DA REKABET VE İŞ BİRLİĞİ: HİLAL VE EJDER

“Eğer zenginlik ve refah istiyorsan önce yol inşa et.”⁶⁵ Çinlilerin atasözlerinden biri olan bu cümle Kuşak ve Yol Girişimi başta olmak üzere birçok yatırımda önemli tarihsel bağlara işaret etmektedir. Afrika Kıtası genelinde Çinlilerin kara yolu, liman, demir yolu ve santral yapımı gibi üstlendikleri projeler bölgenin ekonomik büyümesi ve kalkınmasında önemli bir konuma sahiptir.

Her yıl kıta genelinde iş gücüne 12 milyon kişinin dahil olması Çin ve Türkiye'nin üstlendiği yatırım projelerinin önemini artırırken iki ülkede yeni iş sahalarının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Afrika'da merkezi hükümetlerin gelirlerinin yetersiz olmasına kıyasla dış ülkelerden gelen yatırımların ulaştığı hacim yabancı ülkelerin kıta genelinde ekonomik olarak güçlendiğini göstermektedir.⁶⁶ 2018 rakamlarına göre Afrika genelinde yapılan 482 projenin 471 milyar dolarlık değere ulaştığı görülmektedir. Toplam yatırımların yüzde 24,5'lik kısmı hükümetler tarafından finanse edilirken yüzde 18,9'luk kısmı da Çin tarafından finanse edilmiştir. Çin tarafından finansal destek sunulan yatırımların daha çok ekonomik altyapının iyileştirilmesinde kullanılması ise Afrika bölgesinin ihtiyaç duyduğu yatırımlara Çin'in cevap verebildiğini göstermektedir.⁶⁷

65 Tang Hanedanlığı (618-907) döneminde merkezi hükümetin yapması gerekenler için yerel bir düşünür tarafından dile getirilen düşünce. Günümüzde atasözü olarak kabul edilmektedir.

66 *Africa's Development Dynamics 2018*, (African Union Commission Rapor, Addis Ababa: 2018), s. 23.

67 Hannah Edinger ve Jean Pierre Labuschagne, “If You Want to Prosper, Consider Building Roads: China's Role in African Infrastructure and Capital Projects”, *Deloitte Insights Analiz*, (22 Mart 2019), s. 3-4.

Çin'in Afrika genelinde yaptığı 2 bin kilometrelik demir yolu, 30 bin kilometre kara yolu ve yirmi bin megavatlık enerji santralleri kıta genelinde bir inşaat çalışmasının yürütüldüğüne işaret eder.⁶⁸ Kredi ve finansman ihtiyaçlarının yanında siyasi iktidarlarla geliştirilen ilişkiler altyapı projelerine katkı sağlamaktadır. Karşılıklı kazan kazan anlayışı ile hareket ettiğini vurgulayan Çin kredilerin geri ödenmesinde karşılaşılan zorluklar sonrası ise işletim haklarının devriyle projeleri uzun dönem tekeline almaktadır. Bu durum Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarına yönelik söylemleriyle uygulamaları arasında çelişkilerin olduğu yönünde eleştirilere neden olmaktadır. Örneğin Venezuela, Ekvador, Pakistan, Filipinler, Moğolistan, Kırgızistan, Papua Yeni Gine, Tacikistan ve Kenya gibi ülkelerin çökme korkularını dile getirmelerinden sonra bazı ülkelerin yeni yapılacak projelerden çekilme istekleri Afrika için örnek olabilecek potansiyele sahiptir.⁶⁹ Diğer ülkelere kıyasla Ekvador'un merkezi bütçesine oranla Pekin'den alınan borçlar ödemeyecek bir hacme ulaşmıştır. 6,5 milyar doları aşan borç stoku yıllık merkezi hükümet bütçesinin yüzde 17,2'sine denk gelmektedir. Ülkenin en büyük ihracat ürünü olan petrolün dış borç ödemelerinde kullanılması ise Çin'den alınan kredilerin finansmanında merkezi hükümetin tercih ettiği yöntemlerdendir. Ancak Pekin'den gelen yatırımların enerji sektöründe kullanılması hükümetin gelir kaynaklarından yoksun kalabileceğine işaret etmektedir. Çünkü verilen kredilerde petrol üretim tesisleri teminat olarak gösterilmiştir. Ekvador'daki duruma benzer bir şekilde Venezuela, Papua Yeni Gine, Tacikistan ve Sri Lanka Çin'den aldıkları kredileri ödemede zorluklar yaşamaktadır.⁷⁰

Tacikistan'ın Çin'den gelen yatırım, kredi ve yardımlar sonrası doğu sınırlarındaki Pekin lehine olan değişikliği kabul etmesi borç tuzağı eleştirilerini haklı çıkaran diğer örnekler arasında bulunmaktadır.⁷¹ İngiltere kraliçesinin resmi devlet başkanı olduğu Papua Yeni Gine'de ise devlet borçlarının dörtte birini Çin'den gelen krediler oluşturmaktadır.⁷² Bu örnekler Çin tarafından vurgulanan kazan kazan yaklaşımı ile uyumsuzdur. Çin kredi, yardım ve yatırımları sonrası farklı ülkelerin ödemelerde zorlandıkları daha sonra da bazı siyasi ve ekonomik

68 Edinger ve Labuschagne, "If You Want to Prosper, Consider Building Roads", s. 4-5.

69 Panos Mourdoukoutas, "China Investmens: Malaysia Dares Somethings Sri Lanka, Pakistan and Philippines Didn't", *Forbes*, 13 Nisan 2019; Chris Kraul, "Ecuador Faces a Huge Budget Deficit Because of Loans It Received from China", *Los Angeles Times*, 10 Kasım 2018.

70 Kraul, "Ecuador Faces a Huge Budget Deficit Because of Loans It Received from China".

71 Tim Fernholz, "Eight Countries in Danger of Falling into China's Debt Trap", *Quartz*, 7 Mart 2018; Tacikistan-Çin arasındaki sınır anlaşmazlıkları, Çin lehine olacak şekilde çözümlenmiş ve ülkenin doğu sınır bölgesindeki bazı topraklar Çin'e devir edilmiştir.

72 Erin Cook, "South Pasific Waking to China's Debt Trap Diplomacy", *Asia Times*, 7 Kasım 2018.

isteklere maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Fakat Batılı ülkeler tarafından dile getirilen borç tuzağı eleştirisi Çin tarafından reddedilmekle birlikte oluşan algının kırılması için ortak yatırımlara öncelik verilmektedir.

Türkiye'nin Afrika genelindeki yatırımlarına bakıldığında diğer ülkelere kıyasla farklı amaçların hasıl olduğu görülmektedir. Bölgenin altyapısının iyileştirilmesinde 64 milyar dolarlık proje hacmine ulaşan Türkiye aynı zamanda insani faaliyetlerle yoksul ülkelere yardımda bulunmaktadır. TİKA başta olmak üzere çeşitli kuruluşlarla bölgede faaliyet yürüten Türkiye ekonomik ve siyasi olarak tek tarafın kazançlı çıktığı ilişkiden ziyade ortak kazanç ve kalkınma perspektifi ile hareket etmektedir. Toplumların eğitiminden sağlığına kadar birçok alanda faaliyet gösteren Türkiye'nin köklü kuruluşları Türk Hava Yolları'nın otuz altı Afrika ülkesine uçmasıyla birlikte bölgeyle daha kolay iletişim kurabilmekte ve ikili ilişkilere katkı sunmaktadır.⁷³ Türkiye'nin Afrikalı öğrencilere sunduğu burs imkanları, Afrika ülkelerinin yetiştirilmiş insan kaynaklarının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Lisans ve lisansüstü alanlara kabul edilen Afrikalı öğrenciler Türkiye'nin son yıllarda kazandığı refah artışından hem ekonomik olarak hem de tecrübe olarak yararlanmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerde yakalanan başarıların arkasında karşılıklı olarak gelişen kazan kazan stratejisinin önemli bir yeri bulunmaktadır.⁷⁴ Siyasi ve diplomatik politikaları ekonomik atılımlarla destekleyen Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankasına üye olması ise Afrika ülkelerinin kalkınmasında finansman ihtiyacının karşılanmasına katkı sunmaktadır.⁷⁵ Ayrıca ortak yapılan sanayi projeleri bölgenin dış ticarete daha dengeli bir yapıya kavuşmasını sağlayabilir. Türkiye ve Çin'in Afrika ülkeleri ile siyasi, ekonomik, toplumsal, diplomatik ve kültürel ilişkileri karşılaştırıldığında farklı veya benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tablo 11'de Türkiye ve Çin'in Afrika politikalarına ilişkin benzer ve farklı yaklaşımlarının yanı sıra iş birliği potansiyeli taşıyan alanlar ayrıntılı bir şekilde görülmektedir.

“Beyaz adamın yükü”nü taşıyan Afrika'da doğunun yeni gücü Çin'in tek başına hareket etmeye meyilli olması Türkiye ile iş birliği alanlarını daraltan önemli bir etmendir. Bölge ülkeleri ile ortak projelere önem veren Çin'in diğer

73 Barçın Yinanç, “Turkey's Biggest Advantage in Africa is Its Reputation: DEİK Chair”, *Hürriyet Daily News*, 22 Ekim 2018.

74 Zuhal Demirci ve Fatih Hafız Mehmet, “Turkey in Intense Cooperation with Africa”, Anadolu Ajansı, 10 Şubat 2018; Afrikalı öğrencilerin Türkiye'de burslu bir şekilde eğitim alabilmeleri, ikili ilişkilerin uzun dönemde taraflara yarar sağlayacağına işaretir.

75 “Turkey”, Africa Development Bank, <https://www.afdb.org/en/countries/non-regional-member-countries/turkey>, (Erişim tarihi: 3 Temmuz 2019); 2016'da Türkiye Afrika Kalkınma Bankasına üye olmuştur. Türkiye'nin sağladığı kredi miktarı ise toplam 1,3 milyar TL'nin üzerindedir.

küresel aktörlerle kıta genelinde iş birliğinden kaçındığı bilinmektedir. Benimsenen mevcut politika ikili ilişkilerde üçüncü bir tarafın müdahalesine izin vermezken Türkiye gibi aktörlerin yatırım, ticaret ve projelere dahil olması Çin'in etkisini minimize edebilecek potansiyele sahiptir. Buradan hareketle Türkiye ve Çin'in kıtada yapacakları iş birliğinin kısıtlı olduğu ancak daha dengeli bir ilişki için gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Batılı sömürgeci güçlerin kıtaya bırakmış oldukları bağımlılık içeren mirasın farklı ekonomik güçlerin ortaya çıkması ile azalma ihtimalinin belirmesi Afrika ülkeleri için yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Türkiye ve Çin'in sahip oldukları ekonomik potansiyelin Afrika ülkeleri ile birlikte kazan kazan stratejine dayalı bir şekilde hayata geçirilmesi bu bakımdan önemlidir. Batılı ülkelerin sunduğu alternatifler dışında ekonomik kalkınmanın mümkün olduğunun Çin ve Türkiye tarafından başarılı bir şekilde ortaya konulması gelecek dönemlerde Afrika ülkeleri için yeni alternatif kalkınma modellerine işaret etmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu demokrasi kültürü ve İslam medeniyeti Afrika ülkeleri için Türkiye'yi daha cazip bir partner haline getirmektedir. Ancak Çin'in ekonomik anlamda daha fazla imkana sahip olması bir avantaj meydana getirirken borçlanma tuzağı eleştirileri sonrası Türkiye'nin bölgedeki potansiyeli daha fazla ön plana çıkmaktadır. Güney Çin'de Afrika kökenli kişilere karşı gelişen ırkçı olaylar göz önüne alındığında ise Pekin yönetimine karşı Türkiye'nin bölgedeki potansiyeli daha da artmıştır.⁷⁶

76 "African Nationals Mistrated, Evicted in China Over Coronavirus", Aljazeera, 12 Nisan 2020.

TABLO 11. AFRİKA YAKLAŞIMLARI: TÜRKİYE VE ÇİN	
FARKLI YAKLAŞIMLAR	
ÇİN	TÜRKİYE
Yerel İşçi ve Şirketlerin Kullanımı Yaygın	Yerel İşçi ve Otoriteler ile İş Birliği Daha Fazla
Dış Ticarete Dengesiz Profil	Dış Ticarete Daha Dengeli Profil
Kredi ve Yatırımlar Sonrası İşletim Hakkı Devirleri	Kredi ve Yatırımlar Sonrası İşletim Hakkı Devirleri Söz Konusu Değil
Ekonomik Çıkarlar Daha Fazla Önemslenmekte	İnsani Diplomasi Daha Fazla Önemslenmekte
Yatırım, Kredi ve Yardımlarda Daha Büyük Kaynaklar Bulunmakta	Daha Kısıtlı Finansal İmkan Sunma Kabiliyeti Bulunmakta
Enerji ve Altyapı Yatırımları Daha Fazla Kaynak Aktarımı	İnsan Kaynakları ve Fiziki Altyapıya Daha Fazla Destek ve Kaynak Aktarımı
Yapılan Yardımlarda Siyasi Hedefler Var	Yapılan Yardımlarda Siyasi Hedefler Bulunmamakta
Yatırımlar Sonrası Uluslararası Kurumlarda Oy Verme Davranışlarına Etki Hedefi Var	Türkiye'nin Yapılan Yardımlar Sonrası Uluslararası Destek Şartı Bulunmamakta
İç İşlerine Karışmama Prensibi, Demokratikleşme Birincil Amaç Değil	Demokratikleşme Hareketlerine Destek ve İç İşlerine Karışmama Prensibi Ön Planda
BENZER YAKLAŞIMLAR	İŞ BİRLİĞİ POTANSİYELİ
Ekonomik Kalkınma	Birlikte Proje ve Yatırım İmkânı
Yatırım İmkanlarından Faydalanma	Batılı Ülkelere Karşı Afrika Ülkeleri ile İş Birliği
Yoksulluğun Azaltılması	Batı Merkezli Ekonomik Çoğulculuğa Alternatif Oluşturulması
Altyapının İyileştirilmesi	Afrika Ülkeleri için Ortak Finans Kuruluşlarının Kurulması
Dış Ticaretin Gelişmesi	İnsani Diplomasinin Geliştirilmesi
Gelir Adaletsizliğinin Azaltılması	Afrika'da Merkezi Hükümetlerin Güçlendirilmesi
İkili İlişkilerin Gelişmesi	Jeopolitik Risklere Neden Olan Dış Müdahalelere Karşı Bölgesel İstikrardan Yana Tutum Takınma
	Afrika Ülkelerine Kalkınma Tecrübelerinin Aktarılması

SONUÇ VE ÖNERİLER

Afrika ne kadar büyüktür? Bu soru kıta hakkında bilgi sahibi olmayanlar için bir yanılgı kaynağıdır. Afrika'nın yüz ölçümü ABD, Çin, Hindistan ve Avrupa Birliği ülkelerinin yüz ölçümünün toplamına eşittir. Kıta hakkında az bilgi sahibi olanlar için bir sürpriz kaynağı olan bu durum, bölgede bulunan elli dört ülke için de geçerlidir. Farklı millet, kültür ve kabilelerin renkli bir mozaiği olan Afrika taşıdığı birçok çeşitlilikle maceralara konu olacak türden bir coğrafyadır. Binlerce yıllık tarihiyle kültürün ve gelişmenin merkezi olan Afrika günümüzde geçmiş dönemlere kıyasla hüznün ve geri kalmışlığın bir yansıması haline gelmiştir. 16. yüzyılda kıtaya ayak basan sömürgeci ülkeler ise bölgenin kültürünü ve tarihini bir kenara iterek kendi medeniyet ilkelerini dayatmıştır. “Beyaz adamın yükü” olarak adlandırılan bu durum birçok problemin temel sebepleri arasında yerini almıştır. Yoksulluk, yolsuzluk ve iç karışıklıkların tarihsel kabullerle bir algı ve yansıma haline dönüşmesi Afrika'nın her dönem istikrarsız bir coğrafya olduğunu zihinlere kazımıştır. Ancak sanat, kültür, ticaret, tarım, madencilik ve daha birçok faaliyetin kökeni Afrika'dadır. Günümüzde yaşayan pek çok dilin gelişim merkezi de olan kıta 19. yüzyıl gezginlerinin yanlış gözlemlerine rağmen insanlık tarihinin kadim merkezle-

rinden biridir.⁷⁷ 21. yüzyılda küresel düzende meydana gelen değişim sancuları bölgenin ekonomik, siyasi ve toplumsal önemini tekrar ön plana çıkarmıştır. Bu öneme paralel olarak birçok ülke Afrika ile ilişkilerini siyasi ve ekonomik olarak geliştirmeyi daha fazla öncelemeye başlamıştır.

Afrika günümüzde birçok ülkenin yatırım yaptığı bir bölge haline gelmiştir. Yatırım yapan ülkeler arasında Çin ve Türkiye sundukları fırsatlarla Afrika ülkeleri için alternatif aktörlerdir. İki ülkenin geçmiş yıllarda tecrübe ettikleri başarılı kalkınma girişimleri toplumların refahına katkı sağlarken aynı zamanda dünyanın ekonomik anlamda geri kalmış ülkeleri için başarılı kalkınma örnekleri oluşturmaktadır. Günümüzde elde ettikleri ekonomik gücü farklı bölgelerde yatırımlara dönüştüren Çin ve Türkiye yaptıkları yatırımların önemli bir kısmını Afrika'da değerlendirmişlerdir. Bu yatırımlar arasında 360 milyar dolara ulaşan Çin yatırımları sunulan kredi imkanları ile birlikte önemli bir kalkınma girişimine işaret etmektedir. Ucuz iş gücü ve ham madde imkanlarından yararlanan Çin enerji ihtiyacının yüzde 25'lik kısmını Afrika ülkelerinden karşılamaktadır. Elde edilen rekabet avantajları bir taraftan Çin'in ucuz maliyetlerle ihracatının güçlenmesini sağlarken Afrika ülkeleri de doğrudan yatırımlarla hem finansal destek hem de iş sahaları kazanmaktadır. Uluslararası ekonomik yapılara karşı alternatiflerin günümüzde daha fazla ön plana çıkması ise Afrika ülkeleri için bir fırsat niteliğindedir. Çin öncülüğünde ve Türkiye'nin de desteğiyle faaliyete başlayan finans kuruluşları (Yeni Kalkınma Bankası ve Asya Altyapı Yatırım Bankası), IMF ve Dünya Bankası gibi aşırı kredi verme şartları öne sürmemektedir. Afrika ülkeleri için alternatif finans kuruluşlarının kurulması ise kalkınma için yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankasının bir üyesi olması da bölge ülkelerine daha kolay kredi imkanları sunulmasında önemli bir işleve sahiptir.

Pratik dış politika ile Afrika-Türkiye arasındaki dış ticaretin gelişme göstermesi ikili ilişkilerde güveni sağlamış ancak ticaret hacmini istenilen seviyeye taşımamıştır. Bu nedenle Türkiye karşılıklı ticari ilişkilerin geliştirilmesinde daha fazla girişimde bulunmalıdır. Bu ilişkilerin daha hızlı inşa edilebilmesi için kısa, orta ve uzun vadeli yaklaşımların ortaya konulması taraflara daha fazla yarar sağlayacaktır. Diğer aktörlerin aksine askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak tarihsel bir geçmişe dayanan Afrika-Türkiye arasındaki ilişkiler

⁷⁷ Erik Gilbert ve Jonathan Reynolds, *Dünya Tarihinde Afrika: Tarih Öncesinden Günümüze*, (Küre Yayınları, İstanbul: 2016).

karşılıklı kazanmaya odaklanmaktadır. Özellikle Türkiye, Müslüman ülkelerin bulunduğu bölgelerde askeri, ekonomik, siyasi, kültürel ve diplomatik gücünü artırmalıdır. Çünkü Türkiye sadece tek tarafın kazançlı çıktığı bir ilişkiyi değil iki tarafında kazançlı çıktığı ilişkiyi öncelemektedir. Ancak finansal imkanları Çin kadar gelişmiş olmayan Türkiye'nin yardım kuruluşları, STK'lar ve kamu kurumları ile daha fazla öne çıkması muhtemeldir.

Çin ve Türkiye'nin Afrika'da yapabilecekleri birçok iş birliği alanı olmasına rağmen Çin uluslararası yatırımlar ve yardımlar gibi konularda daha çok kendi başına hareket etmeye meyillidir. Bu tutum Çin ve Türkiye arasındaki Afrika öze- lindeki potansiyel iş birliklerinin gerçekleşme ihtimalini bir hayli zayıflatmaktadır. Sahip olduğu ekonomik gücü bölge ülkeleri üzerinde rahatlıkla kullanabilen Çin ABD, Rusya ve İngiltere gibi tek tarafın kazançlı çıktığı bir ilişki geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak Çin'in bölge ülkeleri ile kurduğu ilişkilerde kazan kazan yaklaşımı tam ortaklık şeklinde hayata geçirilmemektedir. Bu nedenle ikili ilişkilerde Pekin yönetimi daha fazla öne çıkmaktadır.

Türkiye Çin'den farklı olarak demokrasi tecrübesine ve İslam medeniyetinin tarihsel hafızasına sahiptir. Afrika'da sayıları yirmi sekize ulaşan Müslüman ülkenin bulunması Türkiye'yi Çin'e kıyasla daha avantajlı bir konuma taşımaktadır. Ancak Çin'in sahip olduğu devasa finansal kaynaklar Afrika ülkeleri için daha büyük finansal imkanlar sunmaktadır. Fakat Çin'in borç tuzağı olarak adlandırılan eleştirilere karşı geliştirdiği argümanların yetersiz olması Türkiye'yi daha cazibeli hale getirmektedir. İki ülkenin sahip olduğu avantaj ve dezavantajlar göz önüne alındığında Çin ve Türkiye'nin bölgede beraber çalışmaları hem ikili taraflar hem de Afrika Kıtası'nın gelişmesi açısından daha fazla yarar sağlama potansiyeline sahiptir. Afrika hem Türkiye hem de Çin'in değerlendirmesi ve uzun dönemli iş birliği imkanlarının geliştirilmesi gereken bir bölgedir. Türkiye ve Çin'in Afrika ülkeleri ile kuracakları ilişkilerde dikkat etmesi gereken noktalar ise şöyledir:

- Türkiye dış ticaret ve yatırım sahalarını Sahra altı Afrika ülkelerine doğru genişletmelidir. Orta Afrika ülkeleri ile olan ticaret hacminin diğer bölgelere göre düşük bir düzeyde kalması Türkiye'nin bu bölge ile ticari ilişkilerini geliştirmesi gerektiğine işaret etmektedir.
- Türkiye'nin Afrika'nın sahip olduğu doğal kaynaklar için daha fazla inisiyatif alması ve her kesimin yararına olacak şekilde ilişkileri farklı sektörlerde geliştirmesi gerekmektedir. Çin'in Afrika tecrübelerinden yararlanılması bu noktada önemlidir.

- Türkiye Afrika ülkeleriyle ortak teknoloji üretimini sağlayacak yatırımlara ağırlık vermelidir. Türkiye'nin ortak projelere ağırlık vermesi dış ilişkilerde güveni inşa etmede önemli bir işleve sahip olacaktır.
- Türkiye imalat sanayii, turizm, tarım ve hizmetler sektöründe kazandığı tecrübeleri bölge ülkeleri ile paylaşmalıdır. Böylelikle Türkiye diğer aktörlerden farklı bir gelişme modeli sunmuş olacaktır.
- Türkiye Çin'e kıyasla büyük finansal kaynaklara sahip değildir. Bu nedenle özel sektör-kamu iş birliği ile ortak projelere öncelik verilmelidir. Ortak yapılan projelerde taraflar arasındaki teknoloji gelişmişliğine dikkat edilmeli ve uzun vadeli bir yaklaşımla ikili ilişkiler geliştirilmelidir.
- STK'lar, yardım kuruluşları ve kamu kurumları ile Çin'e kıyasla insani diplomasiyi daha fazla önceleyen Türkiye Afrika'da kültürel, toplumsal ve diplomatik alanda büyük avantajlara sahiptir. Çin'in elinde bulunan finansal imkanlar ile mevcut altyapı ve tarihsel geçmiş Afrika'da iş birliği için fırsatlar oluşturmaktadır.
- Yerel yönetimlerle sağlanacak iş birliği, merkezi hükümetle geliştirilen karşılıklı kazan kazan anlayışına hizmet edecektir.
- İç çatışma ve istikrarsızlık üreten tarihsel sorunlara Türkiye'nin çözüm üretebilecek deneyimde olması ikili ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Akademik alanda yapılan çalışmaların artırılması bu noktada kritik bir konumdadır.
- Eğitim, enerji, ulaşım, tarım ve imalat sanayii gibi sektörlerde daha fazla gelişim için Afrikalı özel sektör temsilcileri ile koordineli hareket edilmelidir. Bu koordinasyon için hem Türkiye hem de Çin'in finansal anlamda daha fazla destek sağlaması yararlı olacaktır.
- Çin ile kurulacak ticari ortaklıklarda eleştirilere maruz kalmamak için Afrika ülkelerinin ekonomik gücüne oranla yatırımların yapılması ve kazan kazan anlayışının dikkate alınması gerekmektedir.
- Her iki ülkede Batılı ülkelere karşı Afrika ülkelerinin çıkarlarını gözeten ve taraflar arasında iş birliğini artıran bir dış politika yaklaşımını geliştirmelidir.
- Afrika'da koronavirüsün ortaya çıkardığı riskleri azaltmak için Türkiye ve Çin bölge ülkelerinin sağlık sistemlerini geliştirecek projelere öncelik vermelidir. Sağlık sektörünün ihtiyaç duyduğu insan kaynakları için iki ülke

de eğitim desteği sunabilir. Eğitim alanında yapılacak iş birliği ise Afrika ülkelerinin sağlık sisteminin gelişmesine katkı sunacaktır.

- Afrika'da Çin ve Türkiye arasında iş birliği mümkündür ve taraflara yarar sağlayacaktır. Ancak tek tarafın kazançlı çıktığı faaliyetlerden kaçınılmalıdır. Sonuç olarak bütün taraflara yarar sağlayan ilişkiler sayesinde güvenilir, kalıcı ve istikrarlı ekonomik gelişmeler sağlanabilir.

TÜRKİYE VE ÇİN'İN AFRİKA'YA YATIRIMLARI KONUSUNDA BAZI DEĞERLENDİRMELER:

Türkiye Afrika'ya insani yardımda öncü oluyor. Biz Afrika olarak Türkiye'yi bir dost ve kardeş olarak görüyoruz. Sömürgeci bir mantıkla bize bakmadıkları, yardım etmek istedikleri için insanlarına güveniyoruz. Türkiye bizim duygularımız, zorluklarımızı anlıyor ve fakirliği ortadan kaldırmamız için yardımcı oluyor.

Zwelivelile Mandela

Doğuda Çin nasıl parlayan bir yıldızsa, Ortadoğuda Türkiye bizim için öyle parlayan bir yıldızdır. Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi gücü bizim için çok önemli. Biz eskiden olduğu gibi yeniden sizin rehberliğinizde yürümek istiyoruz.

Mali Diyanet İşleri Başkanı

Siz seksen yıldan beri neredesiniz? Bizi Vaşsi Batı'nın eline bırakıp nerelere gittiniz? Benim İstanbul'a bu ilk gelişim. Ben İstanbul'a ilk defa mı gelmeliydim? Daha önce gelmeliydim.

Senegal Diyanet İşleri Başkanlığı Temsilcisi

Çin ve Afrika arasındaki iş birliği karşılıklı saygı sayesinde her iki tarafa da yarar sağlıyor. Bu olgu muhtemelen birçok Afrikalı ülke liderleri tarafından da kabul görüyor.

Rwanda Devlet Başkanı Paul Kagame

Çin'in Afrika'ya getirdiği mallar sayesinde artık insanlar telefon ve araba gibi ürünlere ulaşım sağlayabiliyor. Eski yıllara göre daha ucuz olan ürünler sayesinde Afrikalılar rahatlıkla bu malları satın alabiliyor.

Prof. Dr. Mohopodi Lekorwe

Yapılan muhteşem başarılı girişimlerden çok memnunuz. Aramızdaki ikili ilişkiler yeni alanlarda atılacak adımlarla daha fazla iş birliğini beraberinde getirecektir.

Kenya Başkanı Uhuru Kenyatta

Dönüşüm, memnuniyet, ilham ve benzersizlik Çin'i Afrika'da bu şekilde tanımlamak mümkün.

Eski Botsvana Cumhurbaşkanı Mokgweetsi Masisi

DENİZ İSTİKBAL

Lisansını İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde (2016) tamamladı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü'nde "Güney Kore ve Türkiye'nin Kalkınma Planlarının Ekonomi Politik Analizi" (2018) adlı teziyle bitirdi. Doktora eğitimine İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Çin'in Afrika Yatırımlarının Ekonomi Politik Analizi (2005-2018)" adlı doktora tezi ile devam etmektedir. SETA Ekonomi Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışan İstikbal'in akademik ilgi alanlarında ekonomik kalkınma, ekonomi politik, enerji ekonomisi, enerji güvenliği, tarım ekonomisi, uluslararası finans kuruluşları, dış yardım, Afrika ve Asya Pasifik gibi konular yer almaktadır.

AFRİKA'DA İŞ BİRLİĞİ VE REKABET TÜRKİYE VE ÇİN

DENİZ İSTİKBAL

1960'larda kırılamayan siyasi ve ekonomik bağımlılık, 1980'lerde uluslararası finans kuruluşlarından alınan kredilerin oluşturduğu verimsiz yatırımlar ve 2000'lerde birçok ülkenin dahil olduğu bölgesel rekabet Afrika'nın yüzyıllara dayanan kronik sorunlarını gözler önüne sermektedir. 2000'lerin başından itibaren yeniden rekabet sahasına dönüşen Afrika Kıtası küresel ve yükselen güçlerin müdahil olduğu bir coğrafya haline gelmiştir. ABD, Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Türkiye ve Japonya gibi güçlerin dahil olduğu rekabet kıtasının 21. yüzyılda bir mücadele alanına dönüştüğüne işaret etmektedir. Bu mücadele eski dönemlere kıyasla sadece Batılı ülkelerin yer aldığı ve tek tarafın kazançlı çıktığı sömürge ilişkilerinden farklıdır. Kıta genelindeki mücadele yatırım, kredi ve hibeler üzerinden gelişim gösterirken Türkiye ve Çin gibi ülkeler Afrika'nın kalkınmasına önem vermektedir. Diğer aktörlere göre eşit, adil ve karşılıklı kazanç temelinde gelişen Çin-Afrika ve Türkiye-Afrika ilişkileri kıta için yeni fırsatlar sunmaktadır. Mevcut fırsatların kazan kazan stratejisiyle hayata geçirilmesi ise bağımlılık ilişkilerinin eski dönemlere kıyasla zayıfladığına işarettir. Bu raporda Pekin ve Ankara yönetimlerinin Afrika Kıtası'ndaki ekonomik ve siyasi rekabeti karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilerek Çin ve Türkiye'nin iş birliği için izlemeleri gereken politikalara odaklanılmaktadır.